

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
ҚАЗАҚСТАННЫҢ
ЖАСАМПАЗ ҰСТАЗЫ
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖУРНАЛ

№01 (62) 2026

МЕНДІБАЙ ӘБІЛҰЛЫ

*Ш.Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз университетінің
профессоры, филология ғылымдарының кандидаты,
Халықаралық ақпараттандыру академиясының академигі,
Қазақстан жазушылар, журналистер одағының мүшесі,
Бауыржантанушы.*

АҚЫЛДАСТАР АЛҚАСЫ

МЕҢДІБАЙ ӘБІЛҰЛЫ

ШЕРХАН МҰРТАЗА АТЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТАРАЗ
ИННОВАЦИЯЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ДОЦЕНТІ, ФИЛОЛОГИЯ
ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ КАНДИДАТЫ. ТАРАЗ ҚАЛАСЫ.

БАЙҒАБЫЛ АЙГЕРІМ КЕНЖЕҚЫЗЫ

ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ ӘКІМДІГІНІҢ МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ ТІЛДЕРДІ
ДАМУ БАСҚАРМАСЫНЫҢ «ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУ ОРТАЛЫҒЫ» КММ
ҒЫЛЫМИӘДІСТЕМЕЛІК БӨЛІМ БАСШЫСЫ, ТАРАЗ ҚАЛАСЫ.

ЕСТАЕВ ДӘУРЕН ЕСТАЙҰЛЫ

Ә.БӨКЕЙХАНОВ АТЫНДАҒЫ №1 ГИМНАЗИЯСЫ МАТЕМАТИКА
ПӘНІ МҰҒАЛІМІ, Ж.Ғ.МАГИСТРІ, ПЕДАГОГ-ШЕБЕР, ҮЗДІК ПЕДАГОГ-2024,
ӘУЛИЕАТА ҮЗДІГІ-2024. ТАРАЗ ҚАЛАСЫ.

АЛТАЕВА ГҮЛНАРА АБДУЛЛАҚЫЗЫ

М.Х.ДУЛАТИ АТЫНДАҒЫ ТАРАЗ УНИВЕРСИТЕТІ, «ЖУРНАЛИСТИКА
ЖӘНЕ ФИЛОЛОГИЯ» КАФЕДРАСЫ, ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ
КАНДИДАТЫ, ДОЦЕНТ, ТАРАЗ ҚАЛАСЫ.

ҚР МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ АҚПАРАТ МИНИСТРЛІГІНДЕ 18.04.2024 ТІРКЕЛДІ.
ТІРКЕУ КУӘЛІГІ: №KZ31VPY00091330

БАС РЕДАКТОР: ТӨЛЕНДІ НҰРАЙЫМ ӘЗІМХАНҚЫЗЫ

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ: МЕДИНАМОВ ДАМИР БАЙ-ЕДІЛҰЛЫ

ТОЛЫҚ АҚПАРАТ

QALAMGGER@MAIL.RU

+7 771 265 6673

МАЗМҰНЫ

Каржауова Акмарал Бейсембаевна ,.....	3
<i>Мектепке жүйелі тәсіл: сапа менеджменті</i>	3
Смаилов Аблай Жакелович ,	5
<i>Құндылықтарға негізделген мектеп: оқу мен тәрбие жұмысын бір тұтас ұйымдастыру</i>	5
Раметова Катира Кошкинбаевна ,	6
<i>Сабақтарда жасанды интеллектіні тиімді пайдалану (көркем еңбек пәні)</i>	6
Бексентов Есенали Утепбергенович ,.....	7
<i>Футболшылардың техникалық шеберлігін арттыру жолдары</i>	7
Жанбекова Айсулу Сайлауовна ,	8
<i>Балалардың танымдық қызығушылығын, ойын арқылы арттыру, сөздік қорын молайту</i>	8
Турлыбаев Орынбек Жаксылыкович ,.....	9
<i>Волейболдың негізгі ережелері мен техникасы</i>	9
Алтынбекова Әсел Дәуленқызы ,.....	11
<i>Ағылшын тілі сабағында оқушылардың оқу сауаттылығын арттырудың тиімді жолдары</i>	11
Ахметова Кенжеш Кенжебаевна ,.....	14
<i>Генетика тақырыптарын оқытуда визуалды модельдерді қолдану</i>	14
Бердимбетова Назгул Торегельдиевна ,.....	15
<i>Бастауыш сынып оқушыларымен сабақта ойын элементтерін тиімді қолдану</i>	15
Оттепбергенова Раушан Маратовна ,.....	17
<i>Ағылшын тілі сабақтарында қолданылатын тиімді әдіс-тәсілдер</i>	17
Сейлханова Камажай ,.....	18
<i>Сабақтарда жасанды интеллектіні тиімді пайдалану (тарих пәні)</i>	18
Сейсекулова Нуржамал Абдумажитовна ,.....	20
<i>Бастауыш сынып оқушыларымен жүргізілетін тіл дамыту жұмыстарының ерекшеліктері</i>	20
Умеева Асыл Асановна ,.....	21
<i>Информатика сабағындағы жасанды интеллект (ЖИ) элементтері</i>	21
Шымырбекова Гулжан Океновна ,	22
<i>Буллинг деген не және оның қандай түрлері бар?</i>	22

МАЗМҰНЫ

Сайлаубаев Айбек Жайлышович,	23
<i>Жалты білім беретін мектептерде «адал азамат» бағдарламасын жүзеге асырудың тиімді жолдары</i>	
	<i>23</i>
Альгасва Шакизат Кудайбергеновна,	25
<i>Сабақты зерттеу – педагогикалық шеберліктің феномені</i>	
	<i>25</i>
Досмагамбетова Асия Темирхановна,	27
<i>STEM ойындары арқылы логикалық ойлауды дамыту.....</i>	
	<i>27</i>
Серибаева Айнура Нургазиевна,	29
<i>Публичное выступление и особые факторы влияющие на успех.....</i>	
	<i>29</i>
Мержан Топашов,	30
<i>Талғамы терең ғалым</i>	
	<i>30</i>
Қуатбекова Гульбарам Алпысбаевна,	38
<i>Математика мен логиканың ойлау қабілетін дамытудағы рөлі</i>	
	<i>38</i>
Абдешова Құралай,	39
<i>Мектептегі математикалық сауаттылықтың маңызы және оны қалыптастыру жолдары.....</i>	
	<i>39</i>
Макашева Айгерим Алканбековна,	40
<i>Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін арттыру жолдары</i>	
	<i>40</i>
Сабаева Балқия,	41
<i>Физика сабақтарында оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту жолдары</i>	
	<i>41</i>
Қарабалаев Гарифулла Махмудович,	43
<i>Өру өнері. Қамшы өру.....</i>	
	<i>43</i>
Сахиева Лаура Муратбековна,	45
<i>Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлау қабілетін дамытудағы есептер жинағының маңыздылығы</i>	
	<i>45</i>
Балғабекқызы Ажар,	46
<i>1-сынып оқушыларының математикалық сауаттылығын қалыптастырудағы практикалық тапсырмалардың рөлі.....</i>	
	<i>46</i>
Сәйдін Айғаным Халилұллақызы,	47
<i>Оқу сауаттылығын арттыру – тұлғаның интеллектуалдық дамуының негізі</i>	
	<i>47</i>

КАРЖАУОВА АҚМАРАЛ БЕЙСЕМБАЕВНА,
«Жамбыл облысы әкімдігінің білім басқармасы
Байзақ ауданының білім бөлімінің»
Александр Пушкин атындағы орта мектебінің директоры
Жамбыл облысы, Байзақ ауданы

МЕКТЕПКЕ ЖҮЙЕЛІ ТӘСІЛ: САПА МЕНЕДЖМЕНТІ

Мектепке жүйелі тәсіл – бұл оқу-тәрбие процесін, педагогикалық ұжымның қызметін және басқару үдерісін тұтас, интеграциялық принциптер негізінде ұйымдастыру тәсілі. Сапа менеджменті мектептің білім беру қызметінің тиімділігін арттыру, оқушылардың білім сапасын қамтамасыз ету және стратегиялық мақсаттарға жету үшін қолданылатын басқару әдістемесі болып табылады.

Бұл бөлімде келесі аспектілер қарастырылады:

- мектептегі сапаны басқару жүйесі;
- ішкі бақылау және мониторинг жүргізу;
- педагогикалық қызметтің стандарттары мен бағалау критерийлері;
- үздіксіз жетілдіру және инновациялық әдістерді енгізу;
- мектеп басшысының сапаны қамтамасыз етудегі рөлі мен жауапкершілігі.

Бөлімнің мақсаты – мектеп басшыларына сапалы басқаруды жүйелі түрде енгізу, оқу-тәрбие процесінің нәтижелілігін арттыру және мектептің стратегиялық дамуын қолдау жолдарын көрсету.

1. Мектепті дамытудағы жүйелік көзқарас

1.1. Мәні және мақсаты

Жүйелік көзқарас – мектептің барлық қызметін біртұтас, өзара байланысты жүйе ретінде қарастыру тәсілі. Бұл тәсіл мектеп басшысына оқу-тәрбие процесін, педагогикалық ұжымның қызметін, ресурстарды басқаруды және сыртқы серіктестік қатынастарды үйлестіріп, стратегиялық мақсаттарға жетуге мүмкіндік береді.

Мақсаты:

- мектептің барлық құрамдас бөліктерін үйлестіру;
- оқу-тәрбие процесінің сапасын арттыру;
- педагогикалық ұжымның кәсіби дамуын жүйелі қолдау;
- мектептің стратегиялық дамуын жоспарлау және басқару.

1.2. Жүйелік көзқарастың негізгі принциптері

1. Біртұтастық – мектептің әрбір қызметі жалпы мақсаттарға қызмет етуі тиіс.
2. Өзара байланыс – әрбір бөлімше мен процесс басқа бөлімшелермен үйлесімді жұмыс істеуі керек.
3. Үздіксіз жетілдіру – басқару процесі тұрақты түрде бақылауды, талдауды және жаңартуды қамтиды.
4. Нәтижелілікке бағдарлану – мектептің барлық қызметі оқушылардың білім сапасын және даму деңгейін арттыруға бағытталуы қажет.
5. Икемділік – сыртқы өзгерістерге жылдам бейімделу және жаңашылдықты енгізу мүмкіндігі.

1.3. Мектеп басшысының рөлі

Мектеп директоры жүйелік көзқарасты іске асыруда:

- мектептің стратегиялық жоспарын әзірлейді;
- оқу-тәрбие процесін, кадрлық және материалдық ресурстарды үйлестіреді;
- педагогикалық ұжым мен ата-аналармен серіктестікті ұйымдастырады;
- нәтижелілікті бағалау және мониторинг жүргізу жүйесін енгізеді;
- мектептің әрбір құрамдас бөлігі арасындағы өзара байланысты күшейтеді.

Яғни, жүйелік көзқарас – мектептің барлық құрамдас бөліктерін үйлестіріп, оқу-тәрбие процесінің сапасын арттыру және стратегиялық мақсаттарға тиімді жетуді қамтамасыз ететін негізгі принцип.

Оны дұрыс қолдану мектеп басшысына басқаруды ұйымдастыруда нақты жоспар құруға, педагогикалық ұжымның қызметін жүйелеуге және мектептің ұзақ мерзімді дамуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

2. Сапа менеджменті моделі (PDCA, Kaizen және т.б.)

2.1. Мәні және мақсаты

Сапа менеджменті мектепте оқу-тәрбие процесінің үздіксіз жетілдірілуін қамтамасыз ету, педагогикалық қызметті стандарттау және нәтижелілікті арттыру тәсілі болып табылады.

Бұл бағыт мектеп басшысына жоспарлау, бақылау, талдау және түзету арқылы мектептің стратегиялық мақсаттарына жету мүмкіндігін береді.

Мақсаты:

- мектептің барлық қызметін сапалы басқару;
- педагогикалық қызметтің үздіксіз жетілдірілуін қамтамасыз ету;
- мектептің даму стратегиясын деректерге негіздеп жүзеге асыру.

2.2. PDCA моделі

PDCA (Plan–Do–Check–Act) – «Жоспарлау–Орындау–Тексеру–Әрекет ету» циклі, сапаны басқарудағы ең танымал модельдердің бірі.

1. Plan (Жоспарлау) – мақсаттар мен көрсеткіштерді анықтау, жоспар әзірлеу.
2. Do (Орындау) – жоспарланған іс-шараларды жүзеге асыру.
3. Check (Тексеру) – нәтижелерді бағалау, деректерді талдау.
4. Act (Әрекет ету) – түзетулер енгізу, процессті жетілдіру.

PDCA моделі мектепке стратегиялық басқаруды жүйелі түрде жүргізуге және үздіксіз жетілдіруді қамтамасыз етуге көмектеседі.

2.3. Kaizen философиясы

Kaizen – жапондық басқару философиясы, мағынасы «үздіксіз жақсарту».

Негізгі принциптері:

- үнемі жақсарту, үлкен өзгерістерді күтпей шағын қадамдар жасау;
- педагогикалық ұжым мүшелерінің белсенді қатысуы;
- проблемаларды уақытында анықтау және оларды бірлесіп шешу;
- нәтижелерді бақылау және тәжірибеден сабақ алу.

Kaizen философиясын мектепте қолдану педагогикалық қызметтің сапасын арттыруға және ұжымның инновациялық мәдениетін дамытуға мүмкіндік береді.

2.4. Басқа сапа менеджменті модельдері

• Six Sigma – процестерді стандарттау және қателіктерді азайту.
 • EFQM (European Foundation for Quality Management) – мектептің қызметін бағалау және стратегиялық мақсаттарға жетуді қамтамасыз ету.

• ISO стандарттары – білім беру ұйымдарының сапа стандарттарын енгізу және сақтау.

2.5. Мектеп басшысының рөлі

Мектеп директоры сапа менеджментінде:

- сапаны басқару модельдерін таңдайды және енгізеді;
- педагогикалық ұжымға PDCA, Kaizen және басқа әдістерді үйретеді;
- нәтижелерді тұрақты түрде бақылап, түзетулер енгізеді;
- сапа менеджментін мектептің басқару мәдениетінің маңызды бөлігі ретінде қалыптастырады.

Сапа менеджменті модельдері – мектептің басқару тиімділігін арттыру, педагогикалық қызметтің үздіксіз жетілдірілуін қамтамасыз ету және стратегиялық мақсаттарға жету үшін маңызды құралдар болып табылады.

Оларды дұрыс қолдану мектеп басшысына процестерді жүйелі басқаруға, нәтижелілікті бағалауға және оқу-тәрбие сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

СМАИЛОВ АБЛАЙ ЖАКЕЛОВИЧ,

«Жамбыл облысы әкімдігінің білім басқармасы Байзақ ауданының білім бөлімінің»
Александр Пушкин атындағы орта мектебінің
Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары
Жамбыл облысы, Байзақ ауданы

ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА НЕГІЗДЕЛГЕН МЕКТЕП: ОҚУ МЕН ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫН БІР ТҮТАС ҰЙЫМДАСТЫРУ

Қазіргі қоғамдағы әлеуметтік, мәдени және рухани өзгерістер білім беру жүйесіне жаңа талаптар қояды. Мектеп тек білім беретін мекеме ғана емес, сонымен қатар тұлғаның жан-жақты қалыптасуына ықпал ететін маңызды әлеуметтік орта болып табылады. Осы тұрғыда құндылықтарға негізделген білім беру тұжырымдамасы ерекше маңызға ие. Ол оқу мен тәрбие процесін біртұтас жүйе ретінде қарастырып, оқушының тек зияткерлік емес, адамгершілік, азаматтық, әлеуметтік дамуын да қамтамасыз етуді көздейді.

Құндылықтарға негізделген мектеп – бұл оқушылардың бойында ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды қалыптастыруды басты мақсат ететін білім беру ортасы. Мұндай мектепте оқу мазмұны мен тәрбие жұмысы өзара тығыз байланыста ұйымдастырылады. Сондықтан оқу мен тәрбиені бөлек емес, бірлікте қарастыру – қазіргі заманғы педагогиканың басты бағыттарының бірі.

Құндылықтарға негізделген білім беру – бұл білім алушының тұлғалық дамуын, өмірлік ұстанымдарын, мінез-құлқын қалыптастыруға бағытталған педагогикалық үдеріс. Оның негізінде мейірімділік, адалдық, жауапкершілік, сыйластық, еңбекқорлық, отансүйгіштік сияқты құндылықтар жатады.

Мұндай білім беру жүйесінде оқушы тек пәндік білімді меңгеріп қана қоймай, оны өмірде дұрыс қолдануға, қоғамда өз орнын табуға үйренеді. Құндылықтар оқу мазмұнына, мұғалімнің кәсіби ұстанымына, мектептің жалпы мәдени ортасына енеді.

Қазақстан Республикасының білім беру саясаты да тұлғаның рухани-адамгершілік дамуына ерекше көңіл бөледі. Ұлттық құндылықтарды сақтау, мәдени мұраны дәріптеу, толерантты әрі жауапты азамат тәрбиелеу – құндылықтарға негізделген мектептің басты міндеттерінің бірі.

Оқу мен тәрбие – өзара ажырамас үдерістер. Оқу арқылы білім берілсе, тәрбие арқылы сол білімді дұрыс қолдану, мінез-құлық мәдениеті қалыптасады. Құндылықтарға негізделген мектепте әрбір сабақ тәрбиелік әлеуетке ие болуы тиіс. Мысалы, әдебиет сабағында адамгершілік, тарих сабағында отансүйгіштік, жаратылыстану пәндерінде экологиялық жауапкершілік құндылықтары қалыптастырылады. Мұғалім тек ақпарат беруші емес, тұлға қалыптастырушы ретінде әрекет етеді.

Тәрбие жұмысы да оқу процесімен сабақтас болуы қажет. Сыныптан тыс іс-шаралар, жобалық жұмыстар, волонтерлік қызмет, пікірталастар – барлығы оқушылардың құндылықтық бағдарларын дамытуға бағытталады. Бұл оқушының белсенділігін арттырып, өзіндік пікірін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Құндылықтарға негізделген мектептің табысты болуы мұғалімнің кәсіби және тұлғалық қасиеттеріне тікелей байланысты. Мұғалім өзі насихаттайтын құндылықтардың үлгісі болуы тиіс. Оның қарым-қатынасы, әділдігі, жауапкершілігі оқушыларға үлкен әсер етеді.

Мектеп әкімшілігі де біртұтас құндылықтық орта қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Мектептің ішкі тәртібі, дәстүрлері, ата-аналармен байланысы – барлығы ортақ мақсатқа бағытталуы қажет. Ата-аналар мен мектеп арасындағы серіктестік те тәрбиенің тиімділігін арттырады

Қорытындылай келе, құндылықтарға негізделген мектеп – бұл оқу мен тәрбие жұмысын біртұтас жүйе ретінде ұйымдастыратын заманауи білім беру моделі. Мұндай мектепте оқушы тек білім алып қана қоймай, өмірге қажетті құндылықтарды бойына сіңіреді.

Оқу мен тәрбие үдерістерінің бірлігі тұлғаның үйлесімді дамуына, қоғамда өз орнын таба алатын, жауапты әрі саналы азамат қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сондықтан құндылықтарға негізделген тәсілді білім беру жүйесіне кеңінен енгізу – бүгінгі күннің маңызды талабы

РАМЕТОВА КАТИРА КОШКИНБАЕВНА,

«Жамбыл обылысы әкімдігінің білім басқармасы Байзақ ауданының білім бөлімінің»

Александр Пушкин атындағы орта мектебінің

көркем еңбек пәнінің мұғалімі

Жамбыл облысы, Байзақ ауданы

САБАҚТАРДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ (КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІ)

Қазіргі білім беру үдерісінде заманауи технологиялардың орны ерекше. Соның ішінде жасанды интеллект – оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға мүмкіндік беретін тиімді құралдардың бірі. Бүгін мен көркем еңбек сабақтарында жасанды интеллекті қалай тиімді пайдалануға болатыны туралы баяндама жасаймын.

Жасанды интеллект – адамның ойлау, талдау және үйрену қабілеттерін модельдейтін технология. Ол тек ақпарат беріп қана қоймай, шығармашылық идеялардың пайда болуына, жаңа ойлардың қалыптасуына көмектеседі. Бұл көркем еңбек пәні үшін өте маңызды.

Көркем еңбек сабақтарында жасанды интеллекті ең алдымен идея іздеу кезеңінде қолдануға болады. Мысалы, белгілі бір тақырып бойынша бұйымның немесе суреттің үлгісін сипаттап беру, ою-өрнек түрлерін ұсыну немесе композиция жасауға көмектесу арқылы оқушының қиялын дамытады.

Сонымен қатар, жасанды интеллект жұмыс жоспарын құруға көмектеседі. Оқушы өз жұмысын қандай кезеңдер арқылы орындайтынын, қандай материалдар қажет екенін анықтай алады. Яғни, қандай материалдар керек, жұмысты неден бастау керек, қандай кезеңдермен орындау қажет екенін түсінуге болады. Бұл оның уақытты дұрыс жоспарлауына және жұмысты жүйелі орындауына ықпал етеді.

Жасанды интеллекті теориялық білімді түсіндіруде де қолдануға болады. Мысалы, түстер үйлесімі, пішіндер, сәндік қолданбалы өнер түрлері немесе қауіпсіздік ережелері туралы қысқаша әрі түсінікті ақпарат алуға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллектінің артықшылықтарына тоқталсақ:

оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытады;

жаңа идеялар табуға көмектеседі;

сабаққа қызығушылықты арттырады;

өздігінен жұмыс жасау дағдысын қалыптастырады;

цифрлық сауаттылықты дамытады.
уақытты үнемдейді;
тапсырмаларды жеңіл түсінуге көмектеседі;
оқушылардың өз бетімен жұмыс жасауына мүмкіндік береді;
сабақтың қызықты өтуіне ықпал етеді;
шығармашылық және логикалық ойлауды дамытады.

Алайда жасанды интеллектіні қолдану барысында шектеулерді де ескеру қажет. Ол оқушының орнына жұмысты орындамауы тиіс. Негізгі еңбек, тәжірибе және нәтиже оқушының өз қолымен жасалуы қажет. Мұғалімнің бағыт-бағдары әрқашан маңызды рөл атқарады.

Алайда жасанды интеллектіні қолдану барысында шектеулерді ескеру қажет. Ол оқушының жеке шығармашылығын алмастырмауы тиіс. Жасанды интеллект тек көмекші құрал ретінде қолданылып, негізгі идея мен жұмыс оқушының өз қолымен орындалуы қажет.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект көркем еңбек сабақтарында тиімді пайдаланылған жағдайда, оқушылардың шығармашылық қабілетін ашуға үлкен мүмкіндік береді. Ол сабақты қызықты, мазмұнды және заманауи етеді. Ең бастысы – жасанды интеллектіні орынды және саналы қолдану.

БЕКСЕЙТОВ ЕСЕНАЛИ УТЕПБЕРГЕНОВИЧ,

«Жамбыл облысы әкімдігінің білім басқармасы Байзақ ауданының білім бөлімінің»
Александр Пушкин атындағы орта мектебінің
Дене шынықтыру пәнінің мұғалімі
Жамбыл облысы, Байзақ ауданы

**ФУТБОЛШЫЛАРДЫҢ ТЕХНИКАЛЫҚ ШЕБЕРЛІГІН
АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ**

Қазіргі заманғы футбол – жоғары жылдамдықты, тактикалық ойлауды және мінсіз техникалық дайындықты талап ететін спорт түрі. Футболшының техникалық шеберлігі оның ойын барысында допты меңгеруімен, дәл пас беруімен, қарсыласты алдап өтуімен және соққы жасау қабілетімен анықталады. Сондықтан футболшылардың техникалық шеберлігін арттыру – жаттықтыру үдерісіндегі ең маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Футболдағы техникалық шеберліктің маңызы

Техникалық шеберлік – футболшының доппен жұмыс істеу қабілеттерінің жиынтығы. Оған допты қабылдау, жүргізу, беру, тоқтату, соққы жасау, финттер мен алдап өту әдістері жатады. Жоғары техникалық деңгей ойыншыға алаңда сенімді әрекет етуге, жылдам шешім қабылдауға және команда тактикасын тиімді орындауға мүмкіндік береді. Техникасы жақсы дамыған футболшы қысым кезінде де қателік жібермей, ойынды өз пайдасына шешуге ықпал етеді.

Техникалық шеберлікті арттырудың негізгі жолдары

1. Жүйелі және мақсатты жаттығу

Футболшылардың техникалық шеберлігін арттыру үшін жаттығулар жүйелі түрде ұйымдастырылуы қажет. Әр жаттығу нақты бір техникалық элементті жетілдіруге бағытталуы тиіс. Мысалы, допты қабылдау мен беру үшін қысқа қашықтықтағы пас жаттығулары, ал допты жүргізу үшін конустар арасымен жылдам қозғалу жаттығулары тиімді болып саналады.

2. Жеке дайындықтың рөлі

Командалық жаттығулармен қатар, футболшының жеке дайындығы да үлкен маңызға ие. Жеке дайындық барысында ойыншы өз әлсіз тұстарын жетілдіре алады. Мысалы, әлсіз аяқты дамыту, соққының дәлдігін арттыру немесе допты бақылау қабілетін жақсарту. Көптеген кәсіби футболшылар жаттығудан тыс уақытта қосымша техникалық жаттығулар жасайды.

3. Қайталау және автоматтандыру

Техникалық шеберлік қайталау арқылы қалыптасады. Бір қозғалысты жүздеген, тіпті мыңдаған рет қайталау нәтижесінде ол автоматты деңгейге жетеді. Ойын барысында футболшы әр қимылды ойланбай, тез орындай алуы керек. Сондықтан жаттығуларда техникалық элементтерді көп мәрте қайталау өте маңызды.

4. Ойын жағдайына жақын жаттығулар

Техникалық шеберлікті арттыру үшін жаттығулар ойын жағдайына барынша жақын болуы қажет. Қарсылас қысымы, шектеулі уақыт пен кеңістік жағдайында орындалатын жаттығулар футболшыны нақты ойынға дайындайды. Мұндай жаттығулар ойыншының техникалық және психологиялық тұрақтылығын дамытады.

Қорытындылай келе, футболшылардың техникалық шеберлігін арттыру – ұзақ әрі үздіксіз еңбекті талап ететін үдеріс. Жүйелі жаттығу, жеке дайындық, қайталау, ойын жағдайына жақын тапсырмалар, психологиялық тұрақтылық және заманауи технологияларды қолдану – техникалық дамудың негізгі жолдары болып табылады. Жоғары техникалық деңгейге ие футболшы команданың табысты ойнауына үлкен үлес қосып, кәсіби деңгейде жоғары нәтижелерге қол жеткізе алады.

ЖАНБЕКОВА АЙСУЛУ САЙЛАУОВНА,

«Жамбыл облысы әкімдігінің білім басқармасы Байзақ ауданының білім бөлімінің»
Александр Пушкин атындағы орта мектебінің
Мектепалды сыныбының мұғалімі
Жамбыл облысы, Байзақ ауданы

БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН, ОЙЫН АРҚЫЛЫ АРТТЫРУ, СӨЗДІК ҚОРЫН МОЛАЙТУ

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – жан-жақты дамыған, ойлай алатын, өз ойын еркін жеткізетін тұлға тәрбиелеу. Осы мақсатқа жетуде баланың танымдық қызығушылығын арттыру, ойлау қабілетін дамыту және сөздік қорын молайту маңызды орын алады. Баланың оқу процесіне деген қызығушылығы неғұрлым жоғары болса, оның білімді меңгеруі де соғұрлым тиімді болады.

Балалардың танымдық қызығушылығы – олардың жаңа білімге, қоршаған ортаны танып-білуге деген ішкі ұмтылысы. Ал ойлау қабілеті мен сөздік қоры осы танымдық әрекеттің негізгі көрсеткіштері болып табылады. Сондықтан мұғалімдер мен тәрбиешілер оқу-тәрбие процесінде баланың жас ерекшеліктерін ескере отырып, түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануы қажет.

Танымдық қызығушылық – баланың білім алуға деген белсенді көзқарасы. Ол баланың жаңа ақпаратты қабылдауына, есте сақтауына және қолдануына тікелей әсер етеді. Танымдық қызығушылығы жоғары бала сабаққа ынтамен қатысып, өздігінен ізденуге бейім болады.

Баланың қызығушылығы көбінесе оқу материалының мазмұнына, оны ұсыну тәсіліне байланысты. Егер сабақ қызықты, көрнекі және баланың өмірімен байланысты болса, онда ол баланың белсенділігін арттырады. Ойын элементтері, тәжірибелер, сұрақ-жауап әдістері баланың танымдық қызығушылығын дамытуда маңызды рөл атқарады.

Сонымен қатар, жағымды психологиялық орта да баланың қызығушылығына әсер етеді. Мұғалімнің қолдауы мен ынталандыруы баланың өзіне деген сенімін арттырып, білімге деген құштарлығын күшейтеді.

Ойлау – адамның ақыл-ой әрекетінің ең жоғары формасы. Балалардың ойлау қабілетін дамыту – олардың логикалық, шығармашылық және сыни ойлауын қалыптастыру деген сөз. Бұл қабілеттер оқу процесінде түрлі тапсырмалар арқылы дамиды.

Ойлау қабілетін арттыру үшін:

- логикалық есептер шығару;
- салыстыру, талдау, қорытынды жасау;
- проблемалық сұрақтар қою;
- шығармашылық тапсырмалар беру тиімді болып табылады.

Ойын арқылы оқыту – ойлауды дамытудың ең тиімді тәсілдерінің бірі. Дидактикалық ойындар баланың ойлауын, зейінін және есте сақтау қабілетін дамытады. Мысалы, сөзжұмбақтар, ребустар, рөлдік ойындар баланың ойлау белсенділігін арттырады.

Сонымен қатар, баланың өз ойын еркін айтуына мүмкіндік беру де ойлау қабілетін дамытады. Ашық сұрақтар қойып, пікірін тыңдау баланың логикалық ойлауын қалыптастырады.

Сөздік қоры бай бала өз ойын анық, түсінікті жеткізе алады және басқа адамдармен еркін қарым-қатынас жасайды. Сөздік қордың дамуы баланың ойлау қабілетімен тығыз байланысты.

Оқу процесінде ойын элементтерін, шығармашылық тапсырмаларды және тіл дамыту әдістерін тиімді қолдану арқылы баланың белсенділігін арттыруға болады. Мұғалім мен тәрбиешінің басты міндеті – әр баланың қабілетін ашып, оның білімге деген қызығушылығын қолдау.

ТУРЛЫБАЕВ ОРЫНБЕК ЖАКСЫЛЫКОВИЧ,

«Жамбыл облысы әкімдігінің білім басқармасы Байзақ ауданының білім бөлімінің»

Александр Пушкин атындағы орта мектебінің

Дене шынықтыру пәнінің мұғалімі

Жамбыл облысы, Байзақ ауданы

ВОЛЕЙБОЛДЫҢ НЕГІЗГІ ЕРЕЖЕЛЕРІ МЕН ТЕХНИКАСЫ

Волейбол әлемдегі ең танымал командалық спорт түрлерінің бірі болып табылады, және оның ережелері мен техникалары ойынның жоғары деңгейде жүргізілуін қамтамасыз етеді. Волейболдың әрбір элементі – доп беру, қабылдау, шабуыл жасау, тосқауыл қою – техникалық тұрғыдан дәл орындалуы тиіс.

Волейбол — бұл екі команда арасында өтетін спорттық жарыс, оның басты мақсаты — допты қарсылас команданың алаңына түсіру. Ойыншылардың негізгі міндеті — допты қарсылас алаңына дәл бағыттап, ұпай жинау. Әр командада алаңда алты ойыншы болады, және олар әртүрлі рөлдерде ойнайды. Бұл спорт түрінің басты ерекшелігі — оның үнемі қозғалыста болуы және

командалық жұмысқа тәуелділігі. Ойынның нәтижесі әртүрлі стратегияларды қолдану арқылы анықталады, өйткені команданың жеңісі тек жеке ойыншының шеберлігіне ғана емес, барлық команданың үйлесімді жұмысына да байланысты.

Алаң мен жабдықтар:

Волейбол алаңы 18 метр ұзындықта және 9 метр енімен жасалады, ал алаң екіге бөлініп, әр команданың өз аймағы болады. Алаңның ортасында тор орналасады, оның биіктігі ерлер үшін 2,43 метр, ал әйелдер үшін 2,24 метр. Ойынға арналған доп жеңіл, серпімді материалдан жасалады және оның диаметрі 65-67 см аралығында болады. Доптың салмағы да ойынға ыңғайлы болатындай мөлшерде таңдалады, сондықтан оның қозғалысы ойыншылардың соққыларынан кейін максималды жылдамдықпен жүре алады. Бұл жабдықтар ойынның жылдам әрі қызықты өтуін қамтамасыз етеді.

Ойын ережелері:

Волейболда әр командаға допты алаңның қарсы бетіне өткізу үшін үш рет допқа қол тигізу мүмкіндігі беріледі. Егер осы үш реттен кейін доп әлі өтпесе, ұпай қарсы командаға беріледі. Сонымен қатар, доп торға тиіп өтсе де, егер ол қарсылас алаңына түссе, ойын жалғасады. Ойын жалпы алғанда үш немесе бес партиядан тұрады. Әр партия 25 ұпайға дейін ойнау арқылы шешіледі, ал соңғы, шешуші партия тек 15 ұпайға дейін ойналады. Әрбір ұпайды жинау үшін ойыншылардың келісілген стратегиямен ойнауы, допты дәл беру мен қабылдауы қажет.

Қызметтері:

Волейбол ойынында әр ойыншының өз міндеті мен рөлі бар. Негізгі рөлдер арасында шабуылшы, қорғаушы, тосқауыл қоюшы және либеро бар. Шабуылшылар допты жоғарыдан беріп, ұпай жинауға тырысады, ал қорғаушылар, негізінен, допты қабылдау мен қорғауға бағытталған әрекеттер жасайды. Либеро — арнайы формамен ойнайтын ойыншы, ол тек қорғаушы рөлін атқарады және әрқашан қорғаныс пен қабылдаудың сапасын арттыру үшін алаңда болады. Тосқауыл қоюшы ойыншылар қарсылас шабуылына тосқауыл қою үшін торда әрекет етеді.

Доп беру техникасы:

Волейболда доп беру — ойындағы маңызды элементтердің бірі. Допты беру әдісі екіге бөлінеді: төменнен және жоғарыдан. Төменнен беруде ойыншы допты алақанының ішкі бөлігімен береді, ал бұл әдіс негізінен ойынның алғашқы кезеңінде қолданылады. Оның басты артықшылығы — оңай орындалатындығында. Жоғарыдан берудің техникасы күрделірек болғанымен, ол тиімдірек болып табылады, себебі ол қарсыласқа бағытталатын шабуылға жақсы мүмкіндік туғызады. Шабуылшыға немесе басқа ойыншыға допты дәл беру үшін ойыншының дәлдік пен жылдамдықты қадағалауы керек.

Қабылдау техникасы:

Қабылдау — волейболдың ең жауапты кезеңдерінің бірі, өйткені бұл ойыншының қарсылас командадан келген допты өз алаңына дұрыс әрі сенімді қабылдауы маңызды. Допты қабылдаған кезде, ойыншының қолдары дұрыс орналастырылып, аяқтары орнықты болуы тиіс. Егер доп жерге тисе, ұпай қарсы командаға беріледі. Бұл техниканы меңгеру үшін ойыншының қимылдары дәл әрі үйлесімді болуы керек. Әсіресе, допты қабылдағанда дұрыс позиция қабылдау мен жылдамдық маңызды болып табылады.

Шабуылдау техникасы:

Шабуылдау кезінде ойыншы допты тор арқылы қарсылас алаңына бағыттап, ұпай жинауға ұмтылады. Бұл техника жоғары деңгейде орындалуы тиіс, себебі қарсылас команда оны тосқауыл қою арқылы бұзуға тырысады. Шабуыл жасаған кезде, ойыншы допты торға жоғарыдан дәл ұру үшін биік секіру мен дұрыс соққы жасауды қадағалауы қажет. Сонымен қатар, шабуылдау кезінде ойыншының қолдары мен дене қалпы дұрыс орналасуы, ал қозғалыс жылдамдығы жоғары болуы керек.

Тосқауыл қою техникасы:

Тосқауыл қою — қарсылас команданың шабуылын тоқтататын маңызды элемент. Тосқауыл қою кезінде ойыншы торға жақын тұрып, секіру арқылы доптың жолын бөгейді. Бұл техникада ойыншының реакциясы мен көздеу қабілеті маңызды рөл атқарады. Шабуылшының допты дәл атуын болжау және оған қарсы тосқауыл қою үшін ойыншының торға орналасуы мен уақытын дұрыс анықтауы қажет. Тосқауыл қоюшы ойыншының сәтті әрекеті, көбінесе, ойын нәтижесіне үлкен әсер етеді.

АЛТЫНБЕКОВА ӘСЕЛ ДӘУЛЕНҚЫЗЫ,

«Жамбыл облысы әкімдігінің білім басқармасы Байзақ ауданының білім бөлімінің»
Александр Пушкин атындағы орта мектебінің
ағылшын тілі пәнінің мұғалімі
Жамбыл облысы, Байзақ ауданы

**АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ
САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ**

Мұғалім өзінің білімділігімен, жүріс-тұрысымен, жайдары мінезімен, тіпті сырт пішіні, киген киімімен де оқушысына жақсы мағынада қатты әсер етеді деп айтқан екен Мәлік Ғабдуллин.

Оқу сауаттылық – қарым-қатынастың, іс-әрекеттің және әлеуметтік қарым-қатынастың әртүрлі салаларындағы мәселелер мен өмірлік міндеттердің барынша кең ауқымын шешу үшін өмірде үнемі жинақталатын білім, білік және дағдыларды пайдалануға дайындығы мен қабілеті.

Ағылшын тілін оқытудың негізгі мақсаты – оқушылардың сөйлеу дағдыларын: оқу, жазу, монологтық және диалогтік сөйлеу дағдыларын дамыту.

Оқуға жаттықтыру барысында оқушылар мәтінмен жұмыс істеу барысында белгілі бір мәселелер мен қиындықтарға тап болады. Сонымен, оқушылар көп сөздердің мағынасын білмейді, мәтінге атау қоя алмайды, жазылғанның мағынасын түсінбейді, тірек сөздерді ерекшелей алмайды, сұрақты құрастыра алмайды, мәселені шешудің жолын таңдай алмайды, білім мен білік дағдыларын бір саладан екінші салаға тасымалдай алмайды.

Мұндай проблемалар мен қиындықтардың себебі неде? Бұл, ең алдымен, оқушылардың оқу сауаттылығының жеткіліксіз дамығандығына байланысты. Ағылшын тілін оқыту бағдарламасы оқытудың әртүрлі деңгейлеріндегі дағдылар мен дағдыларды дамытуды көздейді, онсыз бүгінгі таңда өмірлік маңызды мәселелерді шешу мүмкін емес. Мұндай дағдылар мен дағдыларға түсініп оқу және тыңдау; әртүрлі көздерден ақпаратты алу мүмкіндігі; бұқаралық ақпарат құралдары мен интернеттен ақпаратты табу және бағалау мүмкіндігі; кестелерді, диаграммаларды, диаграммаларды, белгілерді оқу және өз мәтіндерін дайындау кезінде оларды қолдану мүмкіндігі.

Ағылшын тілін үйрену процесінде функционалдық сауаттылыққа жетудің әртүрлі жолдары бар:

- оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыдан ойлауды дамыту технологиясы;
- ойын технологиялары;
- жоба әдісі;

Қазіргі уақытта білім берудің жаңа жүйесі құрылуда, бұл процестің табыстылығының негізгі көрсеткіші білім беру стандарттарын енгізу болып табылады, онда функционалдық сауаттылықты қалыптастыру басым міндеттердің бірі ретінде белгіленген.

Бүгінгі күні мектепте ағылшын тілін оқыту тек академиялық мақсаттармен шектелмейді; ол күнделікті өмірге және жұмысқа қатысты функционалдық мақсаттарды қамтуы керек. Жаңа оқу бағдарламасы мұғалімдерді оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға бағыттайды.

Ағылшын тілі сабағында функционалдық сауаттылықтың мақсаты – шет тілінен алған білімін тәжірибеде қолдана білу, т.б. еркін қарым-қатынас жасай білу: шет тілінде сөйлеу, оқу және жазу.

Әртүрлі көздерден ақпаратты алу мүмкіндігі: БАҚ, Интернет, кітаптар, рейтингтік кестелер, мекемелердің есігіндегі хабарландырулар, дүкендердің атаулары, туристік фирмалардың

брошюралары және т.б. Яғни, бұл адамға сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсуге және оған тез бейімделіп, қызмет етуге мүмкіндік беретін сауаттылық деңгейі.

Функционалдық сауаттылықтың бағыттары:

- математикалық сауаттылық;
- қаржылық сауаттылық;
- оқу сауаттылығы;
- ғылыми сауаттылық;
- ғаламдық құзыреттіліктер;
- шығармашылық және сыни тұрғыдан ойлау

Ағылшын тілі сабағында математикалық сауаттылықты дамыту бастапқы кезеңде үшінші сыныпта сандармен таныстырудан басталады.

Математикалық сауаттылыққа арналған тапсырмалар:

Студенттер студенттердің математикалық дайындығын жоспарлы бағалауға тән қарапайым есептеулерді шет тілінде орындайды.

№1

Портфельдің мазмұны. Санау және атау.

- Мысалы: How many books have you got?
 How many pens have you got?
 How many pencils have you got?

№2

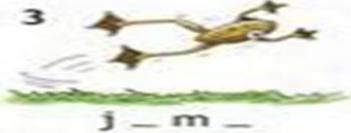
2. Look and write. (30 marks)

e.g.	1	2	3	4	5	6
10	5	19	3	8	14	13
e.g. ten	1	2	3	4	5	6

«Дүкенде» рөлдік ойыны

- Shop assistant: Hello. Can I help you?
 Customer: Yes, please. How much is this pen?
 Shop assistant: It's 50 cents.
 Customer: And how much is this book?
 Shop assistant: It's 1 dollar.
 Customer: Here's 2 dollars.
 Shop assistant: Thank you. And here's your change.
 Customer: Thank you. Bye.

1 Look and complete.

2 Look, read and draw lines.

- a mouse
- b chimp
- c cat
- d horse
- e fish
- f sheep

№3

Түсін қалған сөздерді толтырыңыз

... .. can be the colour of danger. When traffic lights are, they warn drivers and pedestrians to stop. The light is always at the top of the lights where everyone can see it.

.... Is also the colour for kings and queens. When royalty visit places, people roll out a carpet for them to walk on. This is a sign of respect.

The cross is a symbol of protection. It is the symbol of an organisation which gives help to those who need it. During a war, soldiers don't fire those who carry the cross symbol.

A rose is a sign of romantic love. On Valentine's Day people give each other roses or chocolates in boxes that look like hearts.

Red can be the colour of danger. When traffic lights are red , they warn drivers and pedestrians to stop. The red light is always at the top of the lights where everyone can see it.

Red is also the colour for kings and queens. When royalty visit places, people roll out a red carpet for them to walk on. This is a sign of respect.

The red cross is a symbol of protection. It is the symbol of an organisation which gives help to those who need it. During a war, soldiers don't fire those who carry the red cross symbol.

A red rose is a sign of romantic love. On Valentine's Day people give each other red roses or chocolates in red boxes that look like hearts.

Функционалдық сауаттылықты дамытуға арналған тапсырмаларды пайдалана отырып, мұғалім оқушылардың ынтасын арттыруға, ой-өрісін кеңейтуге, шығармашылық қабілеттерін дамытуға, қазіргі әлемнің құндылықтарын түсінуге көмектеседі – мұның бәрі тұлғаның үйлесімді дамуы және қоғаммен одан әрі өзара әрекеттесуі үшін қажет.

Ағылшын тілі сабағында оқушылардың оқу сауаттылығын қалыптастыру – бұл тек тілдік дағдыларды дамыту ғана емес, сонымен қатар оқушылардың өмірлік дағдыларын, сыни ойлау қабілеттерін, шығармашылықтарын дамыту болып табылады. Интерактивті әдістер, заманауи технологиялар, жобалық жұмыстар – бұлардың барлығы оқушылардың ағылшын тіліндегі функционалдық сауаттылығын арттыруға бағытталған тиімді құралдар. Оқушылардың тілдік дағдыларын дамыту арқылы біз оларды болашақта табысты, бәсекеге қабілетті азаматтар етіп тәрбиелей аламыз.

АХМЕТОВА КЕНЖЕШ КЕНЖЕБАЕВНА,

«Жамбыл обылысы әкімдігінің білім басқармасы Байзақ ауданының білім бөлімінің»
Александр Пушкин атындағы орта мектебінің
биология пәнінің мұғалімі
Жамбыл облысы, Байзақ ауданы

**ГЕНЕТИКА ТАҚЫРЫПТАРЫН ОҚИТУДА ВИЗУАЛДЫ
МОДЕЛЬДЕРДІ ҚОЛДАНУ**

Генетика тақырыптарын оқыту – мектеп биологиясындағы ең күрделі әрі сонымен қатар ең қызықты бағыттардың бірі болып табылады, себебі бұл сала оқушылардан жоғары деңгейдегі абстрактілі ойлауды, логикалық байланыстарды түсінуді және көзге көрінбейтін үдерістерді елестете білуді талап етеді. Генетикалық ақпараттың берілуі, тұқымқуалаушылық заңдылықтар, ген мен хромосоманың құрылысы, мутациялар, генотип пен фенотип арасындағы байланыс сияқты ұғымдар оқушы санасында тек мәтіндік түсіндіру арқылы толық қалыптаса бермейді. Осы тұрғыдан алғанда, визуалды модельдерді қолдану генетика тақырыптарын меңгерудің ең тиімді педагогикалық құралдарының біріне айналып отыр. Визуалды модельдер арқылы күрделі биологиялық үдерістерді нақты, түсінікті, жүйелі түрде көрсету оқушының қабылдауын жеңілдетіп қана қоймай, оның пәнге деген қызығушылығын арттырады, оқу мотивациясын күшейтеді және алған білімінің ұзақ мерзімді есте сақталуына ықпал етеді.

Қазіргі білім беру үдерісінде оқушылардың ақпаратты қабылдау ерекшелігі өзгеріп келеді, себебі жаңа буын визуалды, цифрлық ортада өсіп, ақпаратты көбіне бейнелік түрде қабылдауға бейімделген. Сондықтан генетика сияқты абстрактілі ұғымдарға бай тақырыптарды оқытуда дәстүрлі түсіндіру әдістерін визуалды модельдермен толықтыру – уақыт талабы. Визуалды модельдерге сызбалар, кестелер, диаграммалар, генетикалық торлар, хромосомалардың құрылымдық үлгілері, 3D модельдер, анимациялар, инфографикалар және виртуалды симуляциялар жатады. Бұл құралдар оқушыға көзге көрінбейтін молекулалық деңгейдегі үдерістерді елестетуге мүмкіндік береді.

Генетиканы оқыту барысында визуалды модельдердің ең маңызды артықшылығы – ақпаратты жүйелеу мүмкіндігі. Мысалы, тұқымқуалаушылық заңдылықтарын оқыту кезінде генетикалық сызбалар мен кестелер арқылы белгілердің ұрпақтан ұрпаққа берілу жолдарын нақты көрсетуге болады. Мұндай модельдер оқушылардың логикалық ойлауын дамытып, себеп-салдарлық байланыстарды анықтауға үйретеді. Сонымен қатар визуалды модельдер оқушылардың теориялық білімін практикалық тапсырмалармен ұштастыруға мүмкіндік береді, өйткені олар модельді талдай отырып, есеп шығарады, болжам жасайды және қорытынды шығарады. Генетика сабақтарында визуалды модельдерді қолдану оқушылардың пәндік құзыреттілігін арттырумен қатар, функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға да ықпал етеді. Оқушы модель арқылы ақпаратты талдап, оны өмірлік жағдайлармен байланыстыра алады. Мысалы, тұқым қуалайтын аурулардың берілуін көрсететін модельдер арқылы оқушылар денсаулыққа жауапкершілікпен қараудың маңызын түсінеді, генетикалық ақпараттың адам өміріндегі рөлін ұғынады. Бұл өз кезегінде салауатты өмір салтын қалыптастыруға бағытталған тәрбиелік міндеттерді де жүзеге асырады. Визуалды модельдерді қолдану оқытудағы саралау принципін жүзеге асыруға да мүмкіндік береді. Әр оқушының қабылдау деңгейі әртүрлі болғандықтан, модельдер арқылы күрделі тақырыптарды қарапайым деңгейде түсіндіруге немесе керісінше, тереңдетілген тапсырмалар беруге болады. Кейбір оқушылар үшін қарапайым сызбалар жеткілікті болса, ал қабілеті жоғары оқушыларға күрделі 3D модельдер мен

анимациялар негізінде зерттеу сипатындағы тапсырмалар ұсынуға болады. Осылайша визуалды модельдер оқушының жеке ерекшеліктерін ескеруге жағдай жасайды.

Генетика сабақтарында визуалды модельдерді қолданудың тағы бір маңызды аспектісі – оқушының зерттеушілік дағдыларын дамыту. Модельдермен жұмыс жасау барысында оқушы бақылау жүргізеді, салыстырады, талдайды және қорытынды жасайды. Бұл әрекеттер ғылыми танымның негізгі кезеңдері болып табылады. Визуалды модельдер оқушыны дайын ақпаратты қабылдаушы емес, белсенді ізденуші тұлға ретінде қалыптастырады. Мұндай тәсіл қазіргі білім беру жүйесіндегі оқушының белсенді рөлін арттыру қағидаттарына толық сәйкес келеді.

Сонымен қатар визуалды модельдер арқылы оқыту оқушылардың есте сақтау қабілетін күшейтеді. Ғылыми зерттеулер көрсеткендей, визуалды ақпарат мәтіндік ақпаратқа қарағанда әлдеқайда тез әрі ұзақ уақыт есте сақталады. Генетикадағы күрделі терминдер мен процестерді бейнелік түрде көрсету оқушының когнитивтік жүктемесін азайтып, ақпаратты тиімді меңгеруіне көмектеседі. Бұл әсіресе оқу үлгерімі төмен немесе пәнге қызығушылығы аз оқушылар үшін аса маңызды. Генетика тақырыптарын оқытуда визуалды модельдерді қолдану мұғалімнің кәсіби шеберлігін де арттырады. Мұғалім модельдерді сабақ мақсатына сай дұрыс таңдап, оны тиімді қолдана білсе, сабақтың сапасы едәуір жоғарылайды.

Визуалды модельдер мұғалімге сабақты түрлендіруге, оқыту әдістерін жаңартуға және заманауи педагогикалық технологияларды енгізуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар бұл мұғалімнің шығармашылық әлеуетін дамытуға ықпал етеді. Қорыта айтқанда, генетика тақырыптарын оқытуда визуалды модельдерді қолдану – оқушылардың биологиялық білімін тереңдетудің, ғылыми ойлау қабілетін дамытудың және пәнге деген қызығушылығын арттырудың тиімді жолы. Визуалды модельдер арқылы оқыту білім берудің заманауи талаптарына жауап беріп қана қоймай, оқушының тұлғалық дамуына, функционалдық сауаттылығының қалыптасуына және өмірлік маңызды құзыреттерді меңгеруіне жағдай жасайды. Сондықтан биология пәнінің мұғалімі генетика сабақтарында визуалды модельдерді жүйелі, мақсатты және әдістемелік тұрғыдан сауатты қолдануы тиіс.

БЕРДИМБЕТОВА НАЗГУЛ ТОРЕГЕЛЬДИЕВНА,

«Жамбыл облысы әкімдігінің білім басқармасы Байзақ ауданының білім бөлімінің
Александр Пушкин атындағы орта мектебінің
Бастауыш сынып мұғалімі
Жамбыл облысы, Байзақ ауданы

**БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫМЕН САБАҚТА
ОЙЫН ЭЛЕМЕНТТЕРІН ТИІМДІ ҚОЛДАНУ**

Қазіргі білім беру жүйесінде бастауыш сынып оқушыларын оқытуда дәстүрлі әдістермен қатар жаңа педагогикалық технологияларды қолдану аса маңызды. Соның ішінде ойын элементтерін сабақ барысында тиімді пайдалану – оқушылардың оқу мотивациясын арттырудың, танымдық белсенділігін дамытудың және білімді сапалы меңгерудің бірден-бір жолы болып табылады. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың психологиялық ерекшеліктерін ескерсек, олар үшін ойын – негізгі іс-әрекет түрі. Сондықтан оқу үдерісін ойынмен ұштастыру оқыту нәтижесін едәуір жақсартады.

Ойын арқылы оқушылар қоршаған ортаны танып, өз ойларын еркін жеткізуге, қарым-қатынас жасауға, шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік алады. Осы тұрғыдан алғанда, бастауыш сыныпта ойын элементтерін тиімді қолдану мәселесі өзекті болып табылады.

Ойын – баланың табиғи қажеттілігі. Ол баланың ақыл-ойын, қиялын, сөйлеу тілін, логикалық ойлауын дамытады. Педагогика ғылымында ойын оқытудың тиімді әдісі ретінде қарастырылады. Ойын элементтері қолданылған сабақтарда оқушылар белсенділік танытып, білімді қызығушылықпен меңгереді.

Бастауыш сынып оқушыларының зейіні тұрақсыз, тез шаршайды. Сондықтан ойын элементтері сабақта сергіту, қызықтыру, назарын шоғырландыру қызметін атқарады. Сонымен қатар ойын барысында оқушылар өзара әрекеттесіп, бір-бірімен пікір алмасады, бұл олардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастырады.

Ойын элементтерін қолдану арқылы мұғалім оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеріп, әр баланың қабілетін ашуға мүмкіндік алады. Ұялшақ, тұйық балалар ойын кезінде белсендірек болып, өздерін еркін сезінеді.

Бастауыш сыныпта қолданылатын ойындар мазмұны мен мақсатына қарай бірнеше түрге бөлінеді:

1. Дидактикалық ойындар

Бұл ойындар оқу материалын меңгертуге бағытталған. Мысалы, математика сабағында «Кім жылдам?», «Сандарды тап», қазақ тілі сабағында «Сөз құрастыр», «Артық сөзді тап» сияқты ойындар оқушылардың ойлау қабілетін дамытады.

2. Қимылды ойындар

Қимылды ойындар оқушылардың дене белсенділігін арттырып, шаршауын басады. Мұндай ойындар әсіресе сергіту сәтінде тиімді. Қимылды ойындар арқылы балалардың денсаулығы нығайып, сабаққа деген ынтасы артады.

3. Рөлдік ойындар

Рөлдік ойындар оқушылардың қиялын, сөйлеу мәдениетін дамытуға ықпал етеді. Мысалы, дүниетану сабағында «Дәрігер мен науқас», «Сатушы мен сатып алушы» сияқты ойындар арқылы өмірмен байланысты жағдайлар үлгіленеді.

4. Логикалық ойындар

Логикалық ойындар оқушылардың ойлау, салыстыру, талдау қабілеттерін дамытады. Мұндай ойындар балаларды өз бетімен шешім қабылдауға үйретеді.

Сабақта ойын элементтерін тиімді қолдану үшін мұғалім бірнеше шартты ескеруі қажет. Біріншіден, ойын сабақтың мақсатына сай болуы тиіс. Ойын тек көңіл көтеру үшін емес, нақты білім мен дағды қалыптастыруға бағытталуы қажет.

Екіншіден, ойын оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес таңдалуы керек. Тым күрделі немесе тым жеңіл ойындар оқушы қызығушылығын төмендетеді.

Үшіншіден, ойынға барлық оқушының қатысуы қамтамасыз етілуі тиіс. Бұл оқушылардың тең дәрежеде білім алуына мүмкіндік береді.

Төртіншіден, ойын уақыты сабақ құрылымын бұзбай, тиімді жоспарлануы қажет. Ойын сабақтың белгілі бір кезеңінде ғана қолданылып, негізгі материалды меңгеруге кедергі келтірмеуі тиіс.

Ойын элементтері қолданылған сабақтарда оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артады. Олар сабаққа белсенді қатысып, өз білімдерін көрсетуге ұмтылады. Ойын арқылы оқушылардың есте сақтау қабілеті жақсарып, алған білімдері ұзақ уақытқа сақталады.

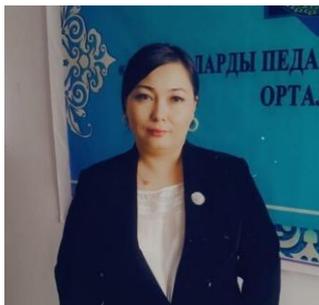
Сонымен қатар ойын оқушыларды ұжымдық жұмысқа үйретеді. Олар бір-біріне көмектесіп, топта жұмыс істеу мәдениетін қалыптастырады. Бұл болашақта олардың әлеуметтік бейімделуіне оң әсер етеді.

Ойын элементтері оқушылардың

шығармашылық қабілетін дамытып, өз ойын еркін жеткізуге үйретеді. Мұндай сабақтар оқушылар үшін қызықты әрі әсерлі болады.

Қорыта айтқанда, бастауыш сынып оқушыларымен сабақта ойын элементтерін тиімді қолдану – оқу-тәрбие үдерісінің сапасын арттыратын маңызды құрал. Ойын арқылы оқушылардың танымдық белсенділігі артып, білімді меңгеру деңгейі жоғарылайды. Мұғалім ойын элементтерін орынды, мақсатты және жүйелі қолдана білсе, сабақтың нәтижелілігі едәуір артады.

Сондықтан бастауыш сынып мұғалімдері ойын технологияларын жетік меңгеріп, оларды сабақ барысында тиімді пайдалануы қажет. Бұл оқушылардың жан-жақты дамуына, сапалы білім алуына ықпал етеді.

ОТЕПБЕРГЕНОВА РАУШАН МАРАТОВНА,

«Жамбыл облысы әкімдігінің білім басқармасы Байзақ ауданының білім бөлімінің»
Александр Пушкин атындағы орта мектебінің
ағылшын тілі пәнінің мұғалімі
Жамбыл облысы, Байзақ ауданы

**АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН
ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР**

Қазіргі білім беру кеңістігінде ағылшын тілін оқыту әдістемесі үздіксіз жаңарып, оқушы тұлғасын жан-жақты дамытуға бағытталған тиімді әдіс-тәсілдерді талап етеді. Жаһандану үдерісі мен халықаралық коммуникацияның күшеюі ағылшын тілін тек пән ретінде емес, өмірлік қажетті дағды ретінде меңгеруді алға шығарып отыр. Осыған байланысты ағылшын тілі сабақтарында қолданылатын әдіс-тәсілдер оқушының танымдық белсенділігін арттырып, тілдік құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Тиімді әдіс-тәсілдер оқыту сапасын арттырып қана қоймай, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын, мотивациясын және өздігінен білім алу қабілетін дамытады.

Ағылшын тілін оқытудағы заманауи әдістемелік ұстанымдардың бірі – коммуникативтік бағыт. Бұл бағытта тіл ең алдымен қарым-қатынас құралы ретінде қарастырылады. Сабақ барысында оқушыларды сөйлетуге, пікір білдіруге, диалог пен монолог құруға бағытталған тапсырмалар басымдыққа ие болады. Коммуникативтік әдіс арқылы оқушы тілдік бірліктерді дайын үлгі ретінде емес, нақты жағдаятта қолдануға үйренеді. Мұндай тәсіл тіл үйренушінің еркін сөйлеу дағдысын қалыптастырып, тілдік тосқауылдан арылуына мүмкіндік береді. Ағылшын тілі сабақтарында тиімді қолданылатын әдістердің бірі – интерактивті оқыту. Интерактивті әдістер оқушылар мен мұғалім арасындағы ғана емес, оқушылардың өзара қарым-қатынасын күшейтеді. Топтық және жұптық жұмыстар, пікірталастар, бірлескен жобалар оқушыны белсенді субъект ретінде қалыптастырады. Интерактивті оқыту барысында оқушылар бір-бірінің пікірін тыңдауға, дәлелдеуге, ортақ шешім қабылдауға үйренеді. Бұл тәсілдер оқушылардың элеуметтік дағдыларын дамытып, тілдік ортаны жасанды түрде қалыптастыруға ықпал етеді. Ойын технологиялары ағылшын тілі сабақтарында кеңінен қолданылатын тиімді әдіс-тәсілдердің қатарына жатады. Әсіресе бастауыш және орта буын оқушылары үшін ойын элементтері тіл үйренуді жеңіл әрі қызықты етеді.

Рөлдік ойындар, тілдік ойындар, жарыс түріндегі тапсырмалар оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, жаңа материалды тез меңгеруіне көмектеседі. Ойын барысында оқушы еркін әрекет етіп, қателесуден қорықпайды, бұл оның тілдік белсенділігін арттырады. Сыни тұрғыдан ойлауды дамыту технологиясы да ағылшын тілі сабақтарында тиімді нәтиже береді. Бұл әдіс оқушыларды дайын ақпаратты қабылдаушы емес, оны талдайтын, салыстыратын, бағалайтын тұлға ретінде қалыптастырады. Мәтінмен жұмыс барысында сұрақ қою, болжам жасау, пікір білдіру, дәлел келтіру сияқты тапсырмалар оқушының ойлау қабілетін дамытады. Сыни ойлау элементтері қолданылған сабақтарда оқушылар өз ойын ағылшын тілінде еркін жеткізуге талпынады, бұл тілдік дағдылардың кешенді дамуына ықпал етеді. Жобалық оқыту әдісі ағылшын тілі сабағында оқушылардың зерттеушілік және шығармашылық қабілетін дамытуға бағытталған. Жоба дайындау барысында оқушылар белгілі бір тақырып бойынша ақпарат жинайды, оны өңдейді, талдайды және нәтижесін ағылшын тілінде ұсынады.

Бұл әдіс оқушылардың сөздік қорын байытып, жазылым және айтылым дағдыларын жетілдіреді. Сонымен қатар жобалық жұмыс оқушыларды жауапкершілікке, уақытты жоспарлауға және топпен жұмыс істеуге үйретеді.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану – қазіргі ағылшын тілі сабақтарының ажырамас бөлігі. Интерактивті тақта, онлайн платформалар, мобильді қосымшалар, бейнематериалдар сабақтың мазмұнын байытып, оқушылардың қызығушылығын арттырады. Цифрлық ресурстар арқылы тыңдалым, оқылым, жазылым және айтылым дағдыларын бір уақытта дамытуға мүмкіндік туады. Сонымен қатар АКТ оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыруға және саралап оқытуға қолайлы жағдай жасайды.

Саралап оқыту әдісі де ағылшын тілі сабақтарында тиімді қолданылады. Бұл тәсіл оқушылардың білім деңгейі, қабілеті және оқу қарқынының әртүрлілігін ескере отырып, тапсырмаларды бейімдеуге мүмкіндік береді. Саралап оқыту арқылы әрбір оқушы өз мүмкіндігіне сай тапсырманы орындап, жетістікке жету сезімін бастан кешіреді. Бұл өз кезегінде оқушының өзін-өзі бағалауына және пәнге деген оң көзқарасының қалыптасуына ықпал етеді. Кері байланыс пен қалыптастырушы бағалау әдістері де ағылшын тілі сабақтарында маңызды орын алады. Мұғалім оқушылардың жетістігін үнемі бақылап, нақты және түсінікті кері байланыс беру арқылы олардың алға жылжуына көмектеседі. Қалыптастырушы бағалау оқушыны тек нәтижеге емес, оқу үдерісіне назар аударуға үйретеді. Мұндай тәсілдер оқушының өз оқуына жауапкершілікпен қарауына ықпал етеді.

Қорытындылай келе, ағылшын тілі сабақтарында қолданылатын тиімді әдіс-тәсілдер оқыту сапасын арттырудың негізгі тетігі болып табылады. Әдіс-тәсілдерді дұрыс таңдау және оларды мақсатты түрде қолдану оқушылардың тілдік құзыреттілігін қалыптастырып, олардың шығармашылық және коммуникативтік қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен әдістемелік икемділігі арқылы ағылшын тілі сабағы оқушы үшін қызықты, мазмұнды және нәтижелі оқу кеңістігіне айналады.

СЕЙЛХАНОВА КАМАЖАЙ,

«Жамбыл обылысы әкімдігінің білім басқармасы Байзақ ауданының білім бөлімінің»
Александр Пушкин атындағы орта мектебінің
Тарих пәнінің мұғалімі
Жамбыл облысы, Байзақ ауданы

САБАҚТАРДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ (ТАРИХ ПӘНІ)

Қазіргі заманда білім беру жүйесі ақпараттық технологиялармен тығыз байланысты. Соның ішінде жасанды интеллект – оқыту процесін жеңілдетіп, білім сапасын арттыруға мүмкіндік беретін маңызды құралдардың бірі. Бүгін мен тарих сабақтарында жасанды интеллектіні тиімді пайдалану туралы айтып өткім келеді.

Ең алдымен, жасанды интеллект дегеніміз не деген сұраққа тоқталсақ. Жасанды интеллект – адамның ойлау, талдау, үйрену қабілеттерін қайталай алатын компьютерлік жүйе. Ол үлкен көлемдегі

ақпаратты тез өңдеп, сұрақтарға жауап беруге, мәтін құрастыруға және мәліметтерді салыстыруға көмектеседі.

Тарих пәні – көп ақпаратты, даталарды, оқиғалар мен тұлғаларды қамтитын күрделі пән. Осы жерде жасанды интеллект оқушыларға үлкен көмек көрсете алады. Мысалы, белгілі бір тарихи оқиға туралы қысқаша әрі түсінікті мәлімет алуға, маңызды даталарды жүйелеуге немесе тарихи тұлғалардың қызметін салыстыруға мүмкіндік береді.

Тарих сабақтарында жасанды интеллектіні қолдану жолдары

Тарих пәнінде жасанды интеллектіні келесі бағыттарда тиімді пайдалануға болады:

Ақпаратты түсіндіру: тарихи оқиғалар, тұлғалар мен даталар бойынша қысқаша әрі түсінікті мәлімет алу;

Сұрақ-жауап жұмысы: тақырыпты бекіту үшін сұрақтар құрастыру;

Хронология құру: оқиғаларды ретімен орналастыруға көмектесу;

Салыстырмалы талдау: екі тарихи кезенді немесе тұлғаны салыстыру;

Шығармашылық тапсырмалар: тарихи эссе, жоспар, баяндама дайындау.

Жасанды интеллектінің артықшылықтары

Уақытты үнемдейді;

Ақпаратты тез табуға көмектеседі;

Оқушының өзіндік жұмыс жасауына мүмкіндік береді;

Сабақтың қызықты әрі заманауи өтуіне ықпал етеді;

Оқушылардың цифрлық сауаттылығын арттырады.

4. Жасанды интеллектіні қолданудағы шектеулер

Жасанды интеллектіні қолдану барысында:

Дайын жауапты көшірмей, оны түсініп пайдалану қажет;

Мұғалімнің рөлі мен оқушының ойлау қабілеті екінші орынға түспеуі тиіс;

Ақпараттың дұрыстығын тексеру маңызды.

Сонымен қатар, жасанды интеллектті сабақты бекіту кезеңінде де қолдануға болады. Оқушылар тақырып бойынша сұрақтар құрастырып, жауаптарын тексере алады. Бұл олардың өздігінен ізденуіне және сыни ойлау қабілетінің дамуына ықпал етеді.

Жасанды интеллект тарих сабағында шығармашылық тапсырмалар орындауда да пайдалы. Мысалы, тарихи эссе жазу, баяндама жоспарын құру немесе белгілі бір кезеңге сипаттама беру кезінде оқушыға бағыт-бағдар көрсетеді. Бірақ бұл жерде оқушы дайын мәтінді көшірмей, оны түсініп, өз ойымен толықтыруы өте маңызды.

Жасанды интеллектіні қолданудың артықшылықтарына тоқталсақ, ол:

уақытты үнемдейді;

ақпаратты тез әрі қолжетімді етеді;

сабақтың қызықты өтуіне көмектеседі;

оқушылардың цифрлық сауаттылығын арттырады.

Дегенмен, жасанды интеллектіні қолдануда шектеулер де бар. Ол мұғалімді толық алмастыра алмайды және оқушының өз бетімен ойлауын шектемеуі тиіс. Сондықтан алынған ақпараттың дұрыстығын тексеріп, оны саналы түрде пайдалану қажет.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект – тарих сабақтарында тиімді қолданылған жағдайда, білім алуға көмектесетін заманауи құрал. Ол оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, тарихи ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Ең бастысы – жасанды интеллектіні дұрыс әрі орынды қолдану.

СЕЙСЕКУЛОВА НУРЖАМАЛ АБДУМАЖИТОВНА,
«Жамбыл обылысы әкімдігінің білім басқармасы Байзақ ауданының білім бөлімінің»
Александр Пушкин атындағы орта мектебінің
Бастауыш сынып мұғалімі
Жамбыл облысы, Байзақ ауданы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ТІЛ ДАМУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мектеп жасындағы балаларды сөйлеуге үйретудегі басты мақсат – сөздік қорды байыту. Балалардың күнделікті өмірде қолданатын сөздерінің құрамына жаңа сөздердің мағынасын түсіндіре отырып, олардың сөздік қорын молайту көзделеді. Қоршаған ортаны танып-білудегі заттар мен құбылыстар, адамдар өмірі мен тіршілігі, табиғат құбылыстарының ерекшелігі мен өзгерістеріндегі жаңа сөздерді меңгертіп отыру басты міндет болып табылады. Оқушылардың тілін дамыту негізінде баланың сөздік қорын дамыту, жаңа сөздермен таныстырып, ойын дұрыс, жүйелі айтып беруге, сөйлей білуге үйретуді мақсат тұтамыз. Осы үш процесті күнделікті өтілетін грамматикалық тақырыппен байланысты, біртұтас жүргізіп отыру нәтижесінде тіл дамыту жұмысы мақсатына жетеді. Оқушылардың тілін дамыту барысында сөздерден сөз тіркесін, сөз тіркесінен сөйлем, сөйлемнен күрделі ой, күрделі ойдан әңгіме, шығарма құрастыруға дейін сөздерді өзара байланыстырып, ойды жүйелеп айтуға, айтқанын жазбаша түрде жеткізе білуге дағдыландыру жолындағы әдістерді қажет етеді.

Бастауыш білім – білімнің негізі қаланатын үздіксіз білім берудің алғашқы сатысы. Ал жас ұрпақтың ұлттық санасын оятып, тілін дамыту оқу-тәрбие ісіндегі басты мәселе. Әр ұлттың, әр халықтың дәстүрлі ойлау машығы, қабылдау ерекшеліктері болады.

Тіл дамыту жұмыстарына қатысты психологиялық ерекшеліктердің бірі – балалар психикасындағы ойлау машығын дамыту болып табылады. Сөздің өзі бейнелейтін заттан бөлектеніп, балалар санасында абстракцияланып, үйреншікті ұғымға айналу дағдысы балалар психикасында мектепке келмей тұрып та пайда болатыны белгілі. Алайда, мектеп өмірі, әсіресе, сауат ашу барысында осы дағдының қауырт жетілуін талап етеді. Оқушылар енді тек өздері бұрын көрген немесе бірнеше рет қайталанған үйреншікті ұғымдарды (заттарды, құбылыстарды, оқиғаларды) т.б. сөз түрінде ғана қабылдап қоймай, өздері бұрын көрмеген дүниелер мен кимылдардың атауларын, сапаларын т.б. білдіретін сөздерді оқуды және жазуды меңгеріп, естерінде сақтауға мәжбүр болады, әрі мұндай сөздер әр сабақ сайын кездеседі. Осы жағдайда, мұғалім оқушыларға жаңа сөздердің мағыналарын меңгерту барысында ол мағыналардың ұғым түрінде балалар психикасында абстракциялану механизмін жақсы білуі қажет.

Қорыта келгенде, бастауыш сыныпта жүргізілетін тіл дамыту жұмыстарының маңызы зор. Тілі жақсы дамыған бала ойы да дамыған, жақсы мен жаманды толық айыра алатын, әділдік пен әділетсіздікті тани алатын азамат болып қалыптасады. Адам тілі арқылы ойын дәл жеткізе алады. Дұрыс сөйлеп, дұрыс жаза білуге дағдыланған баланың сөйлеген сөзі де, жазғаны да түсінікті болатыны айқын.

УМЕЕВА АСЫЛ АСАНОВНА,

«Жамбыл облысы әкімдігінің білім басқармасы Байзақ ауданының білім бөлімінің»
Александр Пушкин атындағы орта мектебінің
Информатика пәнінің мұғалімі
Жамбыл облысы, Байзақ ауданы

**ИНФОРМАТИКА САБАҒЫНДАҒЫ ЖАСАНДЫ
ИНТЕЛЛЕКТ (ЖИ) ЭЛЕМЕНТТЕРІ**

Қазіргі заманда ақпараттық технологиялар қарқынды дамып, қоғам өмірінің барлық саласына еніп отыр. Соның ішінде жасанды интеллект (ЖИ) ерекше орын алады. Бүгінгі таңда ЖИ элементтері білім беру жүйесінде, әсіресе информатика сабағында кеңінен қолданылуда.

Информатика пәні оқушыларға тек компьютерді пайдалануды ғана емес, сонымен қатар алгоритмдік ойлау, логикалық талдау және заманауи технологияларды түсінуді үйретеді. Осы тұрғыда жасанды интеллект элементтерін оқыту – оқушылардың цифрлық сауаттылығын арттырып, болашақ мамандықтарға дайындаудың маңызды құралы болып табылады.

Бұл рефератта жасанды интеллект ұғымы, оның негізгі элементтері және информатика сабағында қолданылу жолдары қарастырылады.

1. Жасанды интеллект ұғымы және маңызы

Жасанды интеллект – компьютерлік жүйелердің адамға тән зияткерлік әрекеттерді орындай алу қабілеті. Оған үйрену, ой қорыту, шешім қабылдау, тіл түсіну сияқты процестер жатады. ЖИ-дің басты мақсаты – адам еңбегін жеңілдету және күрделі мәселелерді тиімді шешу.

Қазіргі таңда жасанды интеллект күнделікті өмірде кеңінен қолданылуда. Мысалы, смартфондағы дауыс көмекшілері, онлайн аудармашылар, әлеуметтік желілердегі ұсыныстар жүйесі – барлығы ЖИ технологияларына негізделген. Сондықтан оқушыларды мектеп қабырғасынан бастап осы технологиялармен таныстыру өте маңызды.

2. Жасанды интеллекттің негізгі элементтері

Информатика сабағында жасанды интеллекттің келесі негізгі элементтері қарастырылады:

ЖИ жүйелерінің негізі – алгоритмдер. Алгоритм белгілі бір мәселені шешу үшін орындалатын нақты қадамдар жиынтығы. Информатика сабағында оқушылар алгоритм құруды, блок-схемалар сызуды және программалау тілдері арқылы жүзеге асыруды үйренеді. Ал деректер – ЖИ-дің «қорегі». Деректер неғұрлым көп әрі сапалы болса, жүйе соғұрлым дұрыс нәтиже береді.

Машиналық оқыту

Машиналық оқыту – жасанды интеллекттің маңызды саласы. Ол компьютердің дайын ережелерсіз, деректер арқылы өздігінен үйренуіне мүмкіндік береді. Мектеп деңгейінде бұл ұғым қарапайым мысалдар арқылы түсіндіріледі. Мысалы, суреттерді тану немесе сұрақтарға жауап беру жүйелері.

Нейрондық желілер адамның ми құрылымына ұқсас модельге негізделген. Олар күрделі есептерді шешуге мүмкіндік береді. Информатика сабағында нейрондық желілердің жұмыс принципі қарапайым тілмен түсіндіріліп, оқушылардың қызығушылығы оятылады.

Логикалық ойлау және шешім қабылдау

ЖИ жүйелері белгілі бір шарттарға сүйене отырып шешім қабылдайды. Бұл элемент информатика сабағында логикалық есептер, шартты операторлар арқылы түсіндіріледі.

Информатика сабағында жасанды интеллект элементтерін қолдану оқыту процесін қызықты әрі тиімді етеді. Мұғалімдер әртүрлі әдістерді пайдалана отырып, оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыта алады.

Мысалы, программалау сабақтарында оқушылар қарапайым чат-боттар немесе ойын кейіпкерлерінің әрекеттерін модельдей алады. Бұл олардың логикалық ойлауын дамытып, нақты нәтижеге жетуге үйретеді. Сонымен қатар, онлайн платформалар мен интерактивті бағдарламалар ЖИ арқылы оқушының білім деңгейін анықтап, жеке тапсырмалар ұсына алады.

ЖИ элементтерін қолдану оқушыларды тек тұтынушы емес, технологияны түсінетін және жасай алатын тұлға ретінде қалыптастырады. Бұл болашақта IT саласына қызығушылықтың артуына ықпал етеді.

Жасанды интеллект – қазіргі заманның ең маңызды технологияларының жұмыс істейтінін түсініп, болашақ мамандықтарына дайындала бастайды.

Информатика сабағында жасанды интеллектті тиімді қолдану – білім беру сапасын арттырып, оқушыларды XXI ғасыр талаптарына сай тәрбиелеудің маңызды қадамы болып табылады.

ШЫМЫРБЕКОВА ГУЛЖАН ОКЕНОВНА,

«Жамбыл обылысы әкімдігінің білім басқармасы Байзақ ауданының білім бөлімінің»
Александр Пушкин атындағы орта мектебінің тәлімгері
Жамбыл облысы, Байзақ ауданы

БУЛЛИНГ ДЕГЕН НЕ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАНДАЙ ТҮРЛЕРІ БАР?

«Bullying» сөзі ағылшын тілінен аударғанда «қорқыту», «кемсіту», «мұқату» дегенді білдіреді. Буллинг — агрессия немесе күш көрсету арқылы адамның өзгені қорлауы, үстем екенін көрсетуі. Буллинг жасаушы мұны күшпен де, сөзбен кемсіту арқылы да жасайды әрі бұл әрекетін жиі қайталауы мүмкін.

Қоғамда «буллинг мектеп оқушылары арасында ғана болады» деген түсінік қалыптасқан. Шын мәнінде, кез келген жастағы адам үйде, көшеде, жұмыста, оқу орнында, қысқасы, барлық жерде буллингпен ұшырасуы мүмкін.

Буллинг деп көп жағдайда бір адамның бір адамды қорқытып-үркіткенін, қудалауын атайды. Ал құрбанға топ болып әлімжеттік жасауды моббинг дейді.

Буллингтің негізгі төрт түрі бар. Олар: сөзбен қорқыту, күшпен қорқыту, реляцион түрі және кибернетикалық буллинг.

Буллингтің күш көрсету арқылы жүретін түрі адамның тәніне зиянын тигізеді, оның дүние-мүлкіне зардап әкеледі. Мәселен, иықпен қағып өту, ұру, төбелесу осы қатарда. Әдетте буллинг басқалай басталып, ақыр соңында күш көрсетуге алып келеді. Күш көрсету — өлімге апаруы мүмкін өте қауіпті буллинг түрі.

Сөз формасындағы буллингте адам ауызша айқаймен, дауыс көтеру арқылы және күліп, кекетіп-мұқату арқылы зорлық көрсетеді. Құрбанды қорлап, оның намысына тию, сыртынан ол туралы өтірік айту, өсек тарату, дөрекі сөйлеу, жәбірлеу сөз түріндегі буллингке кіреді.

Relational буллингті кейде әлеуметтік агрессия деп те атайды. Бұл – бір адаммен қарым-қатынас құру арқылы оған зиян келтіру, кемсіту. Сондай-ақ реляцион буллинг түсінігін бір адам басқа жанның репутациясына кір келтіргісі келген, оның қоғамдағы беделіне нұқсан келтіруді ойлап жасаған әрекетін сипаттағанда да қолданады. Relational буллинг сырт көзге жақын араласатын адамдар боп көрінетін ортада болуы мүмкін. Сондықтан ол ұзақ уақыт басқа адамдарға байқалмай, бірнеше жылға жалғаса береді.

Қазір қорқытудың кибербуллинг деп аталатын түрі жиі ұшырасады. Кибербуллинг — интернет, әлеуметтік желі, түрлі сайт арқылы қокан-лоқы көрсету. Жәбірлеуші телефонмен хабарласып немесе әлеуметтік желіде жазып, адамды қорқыта алады. Кибербуллинг жасаушы ауызша немесе белгілі бір фото, видео жариялап, қорлауы мүмкін. Сонымен қатар құрбанға зиян тигізу мақсатында ойластырылған арнайы тапсырыс аясында кибербуллинг белгілері байқалуы мүмкін.

Буллинг бұдан бөлек қандай жерде немесе кімге бағытталғанына байланысты бірнеше типке бөлінеді.

Мүгедектігі бар адамға қарсы буллинг

Мүгедектігі бар немесе аутизммен ауыратын адамдар да буллингке жиі ұшырайды. Мұқатушы мұндай адамды денесіндегі ерекшелігіне бола кемсіте береді.

САЙЛАУБАЕВ АЙБЕК ЖАЙЛЫШОВИЧ,

Жамбыл атындағы орта мектебі
директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары
Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕ «АДАЛ АЗАМАТ» БАҒДАРЛАМАСЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Аннотация

Мақалада жалпы білім беретін мектептерде «Адал азамат» бағдарламасын іске асырудың тиімді жолдары ғылыми-әдістемелік тұрғыда қарастырылады. Бағдарламаның негізгі құндылықтары, тәрбиелік әлеуеті және оны мектептің тәрбие жүйесіне кіріктіру тетіктері талданады. Зерттеу барысында тәрбие жұмысын жоспарлау, сыныптан тыс іс-шаралар, мектеп–отбасы–қоғам ынтымақтастығы арқылы «Адал азамат» бағдарламасын жүзеге асырудың жолдары айқындалады. Мақала мектеп әкімшілігіне, тәрбие ісі жөніндегі орынбасарларға және сынып жетекшілеріне арналған.

Түйін сөздер: тәрбие жүйесі, адал азамат, құндылыққа негізделген тәрбие, тұлғалық даму, мектеп тәрбиесі.

Қазіргі қоғам жағдайында білім беру ұйымдарының басты міндеттерінің бірі – білім алушыны тек академиялық тұрғыда ғана емес, рухани-адамгершілік, әлеуметтік және азаматтық құндылықтар негізінде тәрбиелеу. Осы тұрғыдан алғанда, «Адал азамат» бағдарламасы – жас ұрпақтың бойында адалдық, жауапкершілік, еңбекқорлық, әділдік және отансүйгіштік сияқты базалық құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған маңызды тәрбиелік бастама болып табылады.

Жалпы білім беретін мектептерде тәрбие жұмысы жүйелі, мақсатты және ұзақ мерзімді сипатта жүргізілуі тиіс. «Адал азамат» бағдарламасын тиімді жүзеге асыру мектептің жалпы тәрбие жүйесін жаңаша ұйымдастыруды, педагогтердің тәрбиеге деген көзқарасын қайта қарауды және барлық тәрбиелік іс-әрекеттерді ортақ құндылықтар төңірегінде біріктіруді талап етеді.

«Адал азамат» – қоғам алдындағы жауапкершілікті сезінетін, заң мен моральдық нормаларды құрметтейтін, өз ісіне шынайы әрі адал қарайтын тұлға. Бұл ұғым жеке адамның мінез-құлқы мен өмірлік ұстанымдарын айқындайтын құндылықтар жүйесін қамтиды.

Бағдарламаның басты мақсаты – білім алушылардың бойында:

- адалдық пен әділдік;
- азаматтық жауапкершілік;
- еңбексүйгіштік;
- қоғамға қызмет ету мәдениетін
- қалыптастыру болып табылады.

Мектептегі тәрбие жүйесі – бұл өзара байланысқан мақсаттар, мазмұн, әдістер мен формалардың біртұтас жиынтығы. «Адал азамат» бағдарламасы осы жүйенің өзегіне айналып, барлық тәрбиелік бағыттарды біріктіруші идея қызметін атқаруы тиіс. Бағдарламаны бөлек іс-шара ретінде емес, мектептің күнделікті тәрбие тәжірибесіне кіріктірілген тұтас үдеріс ретінде қарастыру маңызды.

Бағдарламаны тиімді жүзеге асырудың алғашқы қадамы – мектепте қолайлы тәрбиелік орта құру. Мектептің ішкі тәртіп ережелері, оқушылар арасындағы қарым-қатынас мәдениеті және педагогтердің жеке үлгісі тәрбиенің басты құралына айналады.

Сыныптан тыс іс-шаралар «Адал азамат» бағдарламасын жүзеге асырудың маңызды алаңы болып табылады. Тәрбие сағаттары, пікірталастар, кездесулер, әлеуметтік жобалар арқылы оқушылардың азаматтық позициясы қалыптасады. Бұл жұмыстар формалды сипатта емес, оқушының ішкі сеніміне әсер ететін мазмұнда ұйымдастырылуы қажет.

Оқушылардың өзін-өзі басқару ұйымдары бағдарламаның практикалық тетігі ретінде қарастырылады. Оқушыларды шешім қабылдауға, жауапкершілік алуға тарту – адал азамат тәрбиелеудің тиімді жолы. Әлеуметтік жобаларға қатысу оқушылардың қоғамға пайдалы болуға деген ұмтылысын арттырады.

Тәрбие ісі жөніндегі орынбасар «Адал азамат» бағдарламасын мектеп деңгейінде үйлестіруші негізгі тұлға болып табылады. Ол:

- тәрбие жұмысының стратегиялық бағытын айқындайды;
- педагогтер арасындағы үйлесімділікті қамтамасыз етеді;
- тәрбие нәтижелерін талдап, мониторинг жүргізеді.

Бағдарламаның табысты жүзеге асуы басқарушылық құзыреттілікке, ұйымдастырушылық қабілетке және педагогикалық ұжымның бірлескен жүйелі жұмысына тікелей байланысты.

«Адал азамат» бағдарламасын іске асыруда ата-аналармен және қоғаммен байланыс маңызды рөл атқарады. Отбасындағы тәрбие мен мектептегі тәрбие бір-бірін толықтырған жағдайда ғана оң нәтиже береді. Ата-аналар жиналыстары, бірлескен іс-шаралар, қоғамдық ұйымдармен серіктестік тәрбиелік ықпалды күшейтеді.

Жалпы білім беретін мектептерде «Адал азамат» бағдарламасын тиімді жүзеге асыру – тәрбие жұмысының сапасын арттырудың маңызды шарты. Бағдарламаны жүйелі, кешенді және мақсатты түрде ұйымдастыру арқылы оқушылардың тұлғалық дамуына, азаматтық жауапкершілігінің қалыптасуына қол жеткізуге болады. Тәрбие ісі жөніндегі орынбасардың үйлестіруші рөлі, педагогтердің бірлескен әрекеті және ата-аналармен серіктестік бағдарламаның нәтижелілігін қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы нормативтік құжаттары.
 2. Тәрбие тұжырымдамасы. – Астана, 2023.
 3. Құндылыққа негізделген білім беру: теория және практика. – Алматы, 2022.
 4. Мектептегі тәрбие жұмысының әдістемесі. – Алматы, 2021.
-

АЛЬТАЕВА ШАКИЗАТ КУДАЙБЕРГЕНОВНА,

Педагогикалық шеберлік орталығының
Тараз қаласындағы филиалының аға менеджері
Тараз қаласы

**САБАҚТЫ ЗЕРТТЕУ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ШЕБЕРЛІКТІҢ ФЕНОМЕНИ**

Бүгінгі таңда мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттырудың сан түрлі әдістері ұсынылуда. Солардың ішінде мазмұны терең, тарихы бай және нәтижесі нақты әдістердің бірі – Сабақты зерттеу тәсілі. Бұл жай ғана сабақ өткізу емес, бұл – оқыту сапасын жақсартуға бағытталған ұжымдық зерттеу мәдениеті.

Заманауи білім беру жүйесінде педагогтардың кәсіби деңгейін көтеру мақсатында сабақты зерттеудің үш бағыты айқындалады. Бұл бағыттар мұғалімнің шеберлігін шыңдап, оқушының білім алу сапасын жақсартуға негізделген.

Бірыңғай тақырыптық бағыт: Бұл кезеңде мектептің ортақ зерттеу тақырыбы аясында барлық мұғалімдердің бірлесе жұмыс істеуіне басымдық беріледі. Ұжымның бір мақсатқа жұмылуы мектептегі ортақ мәселелерді жүйелі түрде шешуге мүмкіндік береді.

Оқыту дағдыларын дамыту: Бұл бағыт мұғалімнің сабақ берудегі әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыруды көздейді. Жаңа педагогикалық технологияларды меңгеру арқылы мұғалім сабақтың тиімділігін арттырады.

Бақылау дағдыларын дамыту: Зерттеудің үшінші маңызды қыры – оқушының білім алу ерекшеліктерін тану және бағалау қабілетін арттыру. Бұл мұғалімге баланың қажеттіліктерін дөп басуға және оқу нәтижесіне нақты талдау жасауға көмектеседі[1, 7-бет].

Сабақты зерттеу үдерісіндегі жоспарлау тек мұғалімнің күнделікті міндеті емес, білім сапасын арттырудың ұжымдық құралына айналады. Бұл процесс жалғыз мұғалім ғана жауапты болмайды, бірлескен кәсіби даму моделіне көшеді. Ұжымдық жоспарлауда мұғалімдер арасындағы сенім мен кәсіби ынтымақтастықтың жоғары деңгейі көрініс табады.

Жоспарлаудың ең басты ерекшелігі – оның бір ай бұрын басталуында. Бұл мұғалімге:

- оқу мақсаттарын терең талдауға;
- оқушылардың жеке қажеттіліктерін ескеруге;
- әріптестерінің пікірін тындап, жоспарды «пісіруге» уақыт береді.

Мұғалімдердің талқылау кезінде сын айтпай, жоспарды бірлесе талқылап, ортақ шешім қабылдайды. Жоспардың бірнеше рет өзгертілуі оның мінсіздігіне емес, оқушы үшін тиімділігіне бағыттанып, сабақ жоспарының сапасын сүзгіден өткізеді. Фокус топтың мұғалімдері жоспарды қатаң сүзгіден өткізеді.

Сыртқы кеңесшілер мен ЖОО оқытушыларының қатысуы теория мен практиканың ұштасуына мүмкіндік береді.

Зерттеу аясында сабақ өткізу – бұл жай ғана ақпарат беру емес, алдын ала құрылған гипотезаны практикада тексеру процесі. Мұнда бақылаушылардың рөлі техникалық тіркеушіден аналитик-зерттеуші деңгейіне дейін көтеріледі. А, В, С деңгейлі оқушылардың сабақтың әр кезеңіндегі тапсырманы орындауы, кері байланысы, мінез-құлқы, қызығушылығы мен қиындықтары жіті бақыланады. Бақылаушы оқушының материалды түсінбеу себебін дедуктивті әдіспен талдайды. Мәселе тапсырманың күрделілігінде ме, әлде нұсқаулықтың түсініксіздігінде ме? Бұл деректер бақылау картасына нақты фактілермен түсіріледі[3,5-бет].

Сабақты талқылау – бұл «ұжымдық ақыл-ойдың» жұмыс істейтін сәті. Бұл кезең мұғалімдерді өз болжамдары мен сенімін тексеруге ынталандырады, мұғалімдер арасындағы құнды диалогтің құрылуына септігін тигізеді, алқалық пен кәсіби даму мәдениетін тәрбиелейді, мұғалімдердің назарын студенттердің оқу мұқтаждықтарына шоғырландырады және оқу курсы тереңірек түсінуге көмектеседі[2, 9-бет].

Сабақты зерттеу – бұл жай ғана сабақтар тізбегі емес, мұғалімнің кәсіби болмысын өзгертетін, ұжымдық сананы жаңа белеске көтеретін терең зерттеу үдерісі. Бұл үдерістің әрбір кезеңі – жоспарлаудан бастап, қорытынды есепке дейін – мұғалімдердің бірлескен ізденісіне негізделеді. Ал осы ізденістің бағыт-бағдарын айқындап, оны сындарлы арнаға бұратын тұлға – модератор.

Модератордың зерттеу тобының стратегиялық жоспарлаушысы ғана емес, мектеп ішіндегі рефлексиялық мәдениеттің негізін қалаушы. Модератор әрбір бақылаудан кейін мұғалімдердің назарын оқытудағы кедергілер мен проблемалық сұрақтарға аударып, ұстаздардың шеберлігін шындайтын кәсіби орта қалыптастырады. Оның басты мақсаты - әрбір мұғалімнің бойында «зерттеуші» дағдысын ояту және зерттеу нәтижелерін жүйелі түрде құжаттандыруды қамтамасыз ету.

Сабақты зерттеудің ең жауапты әрі шешуші сәті – сабақтан кейінгі талқылау кезеңі. Бұл кезеңде «маған ұнады» немесе «сабақ жақсы өтті» деген субъективті пікірлерге орын жоқ. Мұнда басты назарда – дәлелге негізделген анализ. Бақылаушылар әр оқушының әрбір әрекетін, жауабы мен жұмыс нәтижесін нақты деректермен, видеоүзінділермен немесе бақылау карталарымен дәлелдейді. Егер сабақ мақсатына толық жетпесе, топ мүшелері оның себебін оқушының қабілетінен емес, таңдалған әдістеменің сәйкессіздігінен іздейді. Осы сәтте ЖОО оқытушылары мен сыртқы кеңесшілердің рөлі ерекше көрінеді. Олар практикалық нәтижелерді академиялық теориямен ұштастырып, мұғалімдерге әдістемелік коучинг жүргізеді.

Мұғалімнің кәсіби дамуы екі түрлі білім көзінің өзара әрекеттесуінен тұрады. Егер біз «Оқыту дағдыларын қалай дамытамыз?» деген сұраққа жауап іздесек, оның екі қырын көреміз: эксплициттік және имплициттік білім.

Эксплициттік білім – кітап оқу, конференцияларға қатысу немесе теориялық материалдарды зерттеу арқылы алынатын ақпарат. Ол сырттай түсіндіруге келетін, нақты тұжырымдалған білім.

Имплициттік білім – мұғалімнің ішкі тәжірибесі арқылы қалыптасатын жасырын білім. Велосипед тебуді тек кітаппен үйрену мүмкін емес сияқты, мұғалімдік шеберліктің де көп бөлігі тек тікелей іс-әрекет кезінде сезіледі.

Тек қана эксплициттік білім іс-тәжірибе үшін жеткіліксіз. Нағыз тиімділік – кітаптан алған ақпаратты ішкі түйсікке, яғни имплициттік білімге айналдыра білуде. Сондықтан көптеген педагогтар өз тәжірибесіне ерекше мән береді.

Сабақты зерттеу тәсілі имплициттік білімді жинақтаудың ең тиімді құралы болып табылады. Ол мұғалімнің:

- сабақ үдерісін тереңірек түсінуге;
- бақылау дағдыларын дамытуына;
- өз тәжірибесін шындап, ішкі кәсіби түйсігін қалыптастыруына жол ашады.

Зерттеудің табыстылығы оның қалай қорытындыланғанымен өлшенеді. Сабақты зерттеудің нәтижелерін ұсыну кезеңі - бұл жай ғана есеп беру емес, нағыз «білім трансферті». Мұнда «Мен қалай оқыттым?» деген сұрақ емес, «Оқушы қалай білім алды?» деген сауал басты орынға шығады.

Қорыта айтқанда, Сабақты зерттеудің өміршеңдігі кәсіби ашықтық пен этикаға тікелей байланысты. Топ мүшелері сыни пікірді жеке басына тиетін сөз емес, кәсіби өсудің баспалдағы деп қабылдағанда ғана зерттеу өз жемісін береді. Осы екі кезең – мұқият бақылау мен объективті талқылау – Сабақты зерттеудің жүрегі іспеттес. Олар мұғалімді жай ғана білім берушіден, өз ісінің кәсіби сарапшысына айналдырып, жеке тәжірибені бүкіл мектептің ортақ құндылығына айналдыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Пит Дадли. Ұлыбритания. Lesson Study: теориясы мен қолдану тәсілдері - Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ-ның Педагогикалық шеберлік орталығы, 2013.
2. Чичибу, Тошия; Кихара, Тошиюки, (2013), «How Japanese Schools build a professional learning community by lesson study», International Journal for Lesson and Learning Studies, Том 2, басылым: 1, 12-25 бет.

3. Айдосова Т.К. Мұғалім-зерттеуші нұсқаулығы: Іс-әрекеттегі зерттеуді енгізу: әдістемелік нұсқаулық - Нұр-Сұлтан: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ-ның Педагогикалық шеберлік орталығы, 2020.

ДОСМАГАМБЕТОВА АСИЯ ТЕМИРХАНОВНА,
М.Жұмабаев атындағы №21 орта мектеп
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-сарапшы
Тараз қаласы

STEM ОЙЫНДАРЫ АРҚЫЛЫ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУДЫ ДАМУ

Аннотация.

Мақалада STEM ойындағы арқылы логикалық ойлауды дамыту жүйелері берілген. Мақала бастауыш білім беру мазмұнын жаңарту аясында оқушылардың логикалық ойлауын ойын әрекеті арқылы дамытудың заманауи тәсілдерін ұсынады. Негізгі басымдық баланы дайын білімді жаттаудан арылтып, оны қоршаған әлемді белсенді зерттеушісіне айналдыруға, ойын арқылы ғылым, технология, инженерия және математика негіздерімен таныстыруға бағытталған. STEM ойындарымен сабақты ұйымдастыру үшін негізгі дидактикалық принциптері, STEM-нің артықшылықтары мен білім берудің кілт компоненттері көрсетілген. Толық ойындар әдістемелік нұсқаулықта берілген.

Кілт сөздер: STEM, логикалық ойлау, білім беру, технология, принцип.

Қазіргі жаһандану дәуірінде білім беру жүйесінің алдында тұрған негізгі міндет – тек білімді ғана емес, сонымен қатар алған білімін өмірде қолдана алатын, стандартты емес мәселелерді шешуге қабілетті, сыни және логикалық ойлайтын тұлғаны қалыптастыру. Осы тұрғыдан алғанда, бастауыш сынып – баланың танымдық белсенділігінің негізін қалайтын, оның оқуға деген қызығушылығын оятатын маңызды кезең.

Қазіргі таңда өндіріс пен адамдардың өмірі үшін әлемдік экологиялық немесе техногендік апаттың ықтималдығының жоғарылауы технология мен инженерияның дамуын талап етеді. Адамзат әртүрлі креативті тәсілдер мен күшті ғылыми-техникалық база арқылы жаһандық мәселелерді шешуге атсалысуда. Осындай мамандардың аралас салаларындағы білімі әлемге осындай технологиялық проблемалармен күрес жүргізуге көмектеседі. Сондықтан да мектепте STEM-білім беру әдісін енгізу осындай қажеттіліктен туып отыр [1].

STEM – бұл жай ғана сәнді сөз немесе уақытша тренд емес, бұл – ХХІ ғасырдың технологиялық талаптарына жауап ретінде пайда болған, терең мағыналы білім беру философиясы. STEM-нің негізгі идеясы – ғылым, инженерия, технология және математика пәндерін жеке-жеке оқытудан бас тартып, оларды біртұтас жүйе ретінде, нақты бір проблеманы шешуге бағытталған жобалар арқылы оқыту.

STEM – бұл жай ғана робот техникасы немесе күрделі бағдарламалау емес. Оның негізі – баланы қоршаған әлемнің құпияларын ойын арқылы зерттеуге баулу [1]. Ол – ғылымның қызығын, технологияның мүмкіндігін, инженерияның жасампаздығын және математиканың логикасын бір арнаға тоғыстыратын бірегей әдістеме.

STEM оқыту бойынша пән мұғалімі әсіресе сабақта пәнаралық байланысқа көп көңіл бөлуі керек. Шығармашылық тапсырмаларға, шағын жобаларға, оның ішінде топтық, жұптық жоба қорғау жұмысына көп көңіл бөлуі керек. Ол білім алушының элементарлығыне үлкен үлес қосады.

Мұны қарапайым мысалмен түсіндірейік. Дәстүрлі сабақта біз оқушыға дүниетанудан «ауа қысымы» тақырыбын, математикадан «тік бұрышты параллелепипедтің көлемін» есептеуді, еңбекке баулумен «қағаздан желімдеуді» жеке-жеке үйретеміз.

STEM тәсілі бойынша мұғалім оқушыларға мынадай тапсырма береді: «Қағаздан және скотчтан ғана ең ұзақ ұшатын ұшақ моделін жасаңдар». Бұл тапсырманы орындау барысында оқушы:

Ғылымды (Science) қолданады: ұшақтың қалай ұшатынын, ауа қысымы мен қанат формасының қандай байланысы бар екенін ойластырады.

Инженерияны (Engineering) қолданады: ұшақтың дизайнын, яғни сызбасын жасайды, бірнеше нұсқасын құрастырып, сынайды, қателіктерін түзеп, моделін жетілдіреді.

Математиканы (Mathematics) қолданады: қанаттың ұзындығы мен енін өлшейді, ұшақтың ұшу қашықтығын есептейді, қай модельдің ұзағырақ ұшқанын салыстырып, кестеге түсіреді.

Технологияны (Technology) қолданады: қайшы, сызғыш, скотч сияқты қарапайым құралдарды мақсатты түрде пайдаланады.

Көріп отырғаныңыздай, бір ғана қызықты тапсырма арқылы бала төрт пәннің негіздерін өмірлік тәжірибемен ұштастырып, терең меңгереді.

STEM-білімнің артықшылықтары:

- техникалық сипаттағы пәндерге қызығушылық;
- тәжірибе мен эксперименттерді пайдалана отырып стандартты емес міндеттерді шеше білу;
- қарым-қатынас дағдыларын дамыту [2].

STEM- білім берудің кілт компоненттері:

- Пәнаралық – оқыту пән бойынша емес – тақырып бойынша;
- Метапәндік – түрлі пәндерге қажетті дағдыларды нығайту;
- Қолданбалы оқыту – нақты күнделікті міндеттерді орындау;
- Ынтымақтастық пен коммуникациялар – Сыни ойлау мен топта жұмыс істей білу;
- Ерте кәсіптік бағдар [3].

STEM ойындарын сабаққа енгізу үшін күрделі құрылғылар немесе арнайы кабинет қажет деп ойлау – қате пікір. Ең бастысы – мұғалімнің ойлау жүйесін өзгертіп, сабақты ұйымдастыруда бірнеше негізгі дидактикалық принциптерді басшылыққа алуы. Олар:

Кіріктіру (интеграция) принципі;

Ойын арқылы оқыту принципі;

Проблемаға бағытталу принципі;

Белсенді іс-әрекет принципі;

Ынтымақтастық принципі;

Қорытындылай келе, мұғалімнің ең басты мақсаты – оқушының бойындағы табиғи білуге деген құштарлықты сөндіріп алмау, керісінше, оны ойын арқылы оятып, ғылымның ғажайып әлеміне есік ашу.

STEM бағытындағы жүйелі жұмыстың нәтижесінде біз тек математиканың есебін шығара алатын оқушыны емес, сол математикалық логиканы өмірде кездескен кез келген мәселені шешуге қолдана алатын, ойы ұшқыр, қиялы бай, болашақтың саналы азаматын тәрбиелейтінімізге кәміл сенеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасында орта білім берудің (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру) мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты: ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығымен бекітілген. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031> (қаралған уақыты: 24.11.2025).
2. Абдыкаримова А. Е. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік дағдыларын STEM технологиясы арқылы қалыптастыру // Бастауыш мектеп. – 2023. – № 5. – 12-16 б.
3. Honey, M., Pearson, G., & Schweingruber, H. (Eds.). STEM Integration in K-12 Education: Status, Prospects, and an Agenda for Research. – Washington, DC: The National Academies Press, 2014. – 194 p.

СЕРИБАЕВА АЙНУРА НУРГАЗИЕВНА,

Коммунальное государственное учреждение "Специализированная школа - гимназия для одаренных детей имени Абая с углубленным изучением казахского языка и литературы" управления образования акимата Жамбылской области»
Учитель русского языка и литературы

**ПУБЛИЧНОЕ ВЫСТУПЛЕНИЕ И ОСОБЫЕ ФАКТОРЫ
ВЛИЯЮЩИЕ НА УСПЕХ**

В век интернета и информационных технологий, когда человечество испытывает дефицит живого общения, уроки ораторского мастерства и публичного выступления приобретают особое значение, так как обучают грамотно и логично выражать свои мысли, чувствовать уверенность в любой аудитории. Еще Аристотель писал, что «слово» - это самое сильное оружие человека, а ораторское мастерство развивает способность влиять на людей при помощи речи.

Публичное выступление - это не только способность личности к самовыражению через собственную речь, но это и умение слушать другого человека.

Умение грамотно выстраивать речь и доносить мысли — не привилегия публичных лекторов, а жизненно необходимый навык для современного человека. Ораторское мастерство помогает в карьере, личных отношениях и даже бытовых ситуациях. В семейных отношениях, например, уверенное и тактичное выражение своих чувств и потребностей часто помогает избежать конфликтов.

Публичное выступление – это всегда диалог оратора и публики. Выступающий человек должен взаимодействовать с публикой, которая его слушает, обращать внимание на ее реакцию, задействовать не только вербальный канал общения (слова), но и невербальный (мимика, жесты, внешний вид). Именно из-за этого взаимодействия у публичной речи есть ряд отличительных особенностей.

Устная речь. Публика должна легко воспринимать то, что вы говорите (оратору следует обратить внимание на произношение, дикцию, тембр своего голоса).

Лексическое наполнение. Речь должна быть яркой, насыщенной и грамотной.

Обратная связь с аудиторией. Выступающий должен поддерживать обратную связь с аудиторией, отвечать на реплики, вопросы, задавать их сам, следить за реакцией зала, поддерживать интерес к выступлению, вовремя корректировать свое выступление.

Средство общения. Следите за своей мимикой, жестами, перед выступлением выберите форму одежды, соответствующую тематике вашей речи. Люди хорошо считывают невербальную информацию, часто интуитивно, неосознанно.

Факторы:

Внешний вид докладчика.

Одежда - чистая, элегантная, деловая, комфортная.

Прическа - аккуратная.

Мимика - отражающая уверенность и дружелюбие по отношению к аудитории.

Движения - свободные, уверенные, плавные; неагрессивные.

Речь.

Громкость – доступная для восприятия слов отдаленными слушателями, но без крика и надрыва.

Произношение слов - внятное, четкое, уверенное, полное (без глотания окончаний), с правильным литературным ударением.

Темп – медленный - в значимых зонах информации, средний - в основном изложении, быстрый - во вспомогательной информации.

Интонация - дружественная, спокойная, убедительная, выразительная, без ироничных и оскорбительных оттенков.

Направленность речи – должна быть ориентирована в сторону основной аудитории.

Демонстрационный материал.

Приборы, модели, конструкции и другие наглядные предметы.

Наглядные предметы и действия над ними являются эффективным средством успешного взаимодействия с присутствующими. Демонстрация реальных предметов привлекает внимание, способствует оперативному пониманию и усвоению новой информации. Докладчику необходимо заранее предусмотреть (при необходимости подготовить) место для размещения наглядных предметов.

Тот, кто научился говорить публично эффективно, достигать цели – истинный лидер. Эффективнее осваивать этот навык на практике с наставником, который поможет индивидуальными рекомендациями.

Список литературы:

1. Баранникова, Е. А. Основы ораторского мастерства. - М.: Просвещение, 2018, [243]
2. Захарова, Т. В. Публичное выступление: теория и практика. - СПб.: Питер, 2017. [76]
3. Попова, С. Ю. Юмор и креатив в общении. — М.: ВШЭ, 2020.
4. Столяренко Л.Д. Психология делового общения и управления (учебник для ссузов) – Ростов на Дону.: Издательство «Феникс», 2009.
5. Волкова А.И. Психология общения (учебное пособие для ссузов) – Ростов на Дону.: Издательство «Феникс», 2006.

МЕРЖАН ТОПАШОВ,

Қарағанды университетінің профессоры,
филология ғылымдарының кандидаты

ТАЛҒАМЫ ТЕРЕҢ ҒАЛЫМ

Тәуелсіздік алғалы көне дәуірлерден руханиятымыздың лебі есіп, нәтижесінде ой-санамызда сол замандарды зерттеуге деген құлшыныс пайда болып, осының негізінде сан-салалы ғылыми еңбектер жазылып жатыр. Қазақ тарихына, мәдениетіне, әдебиетіне, өнеріне қатысты жаңалығы мол түрлі зерттеулердің жарық көріп жатуы осының айғағы. "Егемендік алып, тәуелсіздік туын көтерген еліміздің іргесі берік, болашағы жарқын болуының маңызды шарты өткен заманнан қалған мәдени мұраны игеруге байланысты. Тарихын, дәстүрін қадірлей білген ел ғана келешекке сенімді қадам жасап, өркениет көшіне ілесе алады" (1,3). Демек, көне тарихтан жеткен ауыз әдебиеті үлгілерін, тарихи жырларды, аңыз әңгімелерді, ертегілер мен жұмбақтарды, мақал-мәтелдер мен жаңылтпатарды жаңарған уақыт тұрғысынан қайта бір саралап, ұлт руханиятына жарату мақсатында еңбектену құптарлық іс. Дәл осы бағытта ізденістер жасап, толымды зерттеулер ұсынып жүрген ғалымның бірі-М. Әбілұлы. Оның "Күміс тостағандағы жазу" атты еңбегіне кейінгі кездегі жазылған зерттеу мақалалары топтастырылған. Бұл мақалалардың біразы республикалық ғылыми-әдістемелік "Қазақ тілі мен әдебиеті" журналында, "Ана тілі" сияқты республикалық газетінде жарияланды. 2016-жылы Тараз инновациялық -гуманитарлық университеті ұйымдастырып өткізген ғылыми-теориялық конференцияда баяндама жасап, күміс тостағандағы үш сөйлемнен тұратын жазуды қазақ жазба әдебиетінің бастау көзі деп, алғаш тың бастама көтереді. Құпия жазудың сырын ашады. Қазақ жазба әдебиетінің түп тамыры қадым замандарға барып тірелетінін дәлелдейді. Уақытына тән төл мәдениеті, заманына сай жазуы болғанын анықтайды. Бұл жазудың адамзат мәдениетінің дамуында елеулі жаңалық болғанын нақтылайды. Сақтардың тікелей ұрпағы қазақтар екенін көне дәуір жәдігерлері арқылы көрсетеді. Әдебиетші қауымға ой саларлық келелі пікірлер өрбітеді. Ұлт санасын жаңғыртуға

ықпал жасайтын тұжырымдар айтады. Бұдан басқа да кітапқа енген мақалалары мазмұны жағынан болсын, сөз етіп көтеріп отырған мәселесі тұрғысынан болсын өте құнды. Айталық, "Молақсай жырау" жайында жазылған мақалада жыраудың ғұн дәуірінде ғұмыр кешкенін дәлелді деректермен нақтылап көрсетеді. Жырау Өмірзақ Қалбайұлының "Алаңқай батыр қиссасында" сипатталатын Молақсайды ғұндардың атақты жырау болған деп дәлелдейді. Өте көне замандарда, халықтың жазба әдебиеті қалыптаспай тұрған кезде тарихи тұлғалардың бейнесі ауыз әдебиеті үлгілерінде, дәлірек айтқанда, жыр-дастандарда сипатталды. Бұған дәлел ретінде Сыпыра, Кетбұға сияқты тұлғаларды айтсақ та жеткілікті. Меңдібай Әбілұлының ізденісі осы тұрғыдан нәтижелі. Ол да қиссада сипатталатын Молақсайдың ғұндар дәуірінде жасаған тарихи тұлға екенін дәлелдеп шығады. Бұған дейін Молақсай жырау туралы ешқандай мәлімет, дерек жоқ екенін ескерсек, онда ғалымның мақаласы өзіндік жаңалығымен ерекшеленеді. "Тоғанас жырау" туралы да осыны айтуға болады. Тоғанас жырауға қатысты мәліметтер де "Алаңқай батыр" қиссасынан алынған. Әйгілі жырауды ғұн дәуірінің тумасы, тарихи тұлға деп дәлелдейтін біршама сәтті талдаулар жасайды. "Әдебиет ұлт тарихының көркем шежіресі. Әдеби туындыларда ұлттың өмір сүру дағдысы, тыныс-тіршілігі, саяси-әлеуметтік жағдайы көрініс береді. Тарихымыздың небір қилы тағдырға толы кезеңін әдеби туындылар арқылы таныдық (2,65). Оларда елдік мақсат, ерлік дәстүр, сондай-ақ, мемлекет құру, ел басқару сияқты ұстанымдар сөз етіледі. Мақалаларында осы мәселелерге ерекше назар аударылады, оның ұлттық әдебиетімізде сабақтаса жалғасуының сыр-сипаттары қарастырылады. Ел болу идеясының тым тереңнен бастау алатыны әдеби талдаулар арқылы дәлелденеді. Ғұн дәуіріндегі мәдени жәдігерлерді ой-пікірлер мен қазақ жырауларының ел, жер туралы түйіндеулеріндегі үндестіктердің сыр-сипаты нақты деректермен дәйектеледі. Ғұн дәуірінде жасаған Молақсай, Тоғанас жыраулардың қиссада сипатталатын бейнелеріне талдау жасау арқылы олар мен қазақ әдебиеті арасындағы сан ғасырлық шығармашылық байланыс барын пайымдайды. Ой-пікірлерінің өзара сәйкестік тауып үйлесуі, елдік мәселесімен үндесуі, тарихи-танымдық мәні талдана түсіндіріледі. Мақалаларының мәні мен маңызын саралай келіп, ғалымның бұл еңбегі туралы келелі ой айтуға болады.

Суретте:

жазушы - ғалым

Меңдібай Әбілұлы.

Белгілі ғалым М. Әбілұлы ұзақ жылдардан бері ұлттық әдебиетіміздің ажырамас саласы балалар әдебиетінің тарихын зерттеуге ерекше көңіл бөліп келеді. Осы бағытта үздіксіз ізденістер жасап, "Ежелгі дәуірдегі балалар әдебиеті", "Ежелгі ғұн дәуіріндегі балалар ауыз әдебиеті", "Ежелгі сақ дәуіріндегі балалар ауыз әдебиеті", "Ежелгі дәуірдегі отбасылық балалар ауыз әдебиеті" деген тақырыптарда оқулықтар мен оқу құралдарын жазып, хрестоматиялық оқу құралдарын құрастырып әдеби - ғылыми айналымға қосқаны айтулы жаңалық болды. Бұл еңбектер ғұн, сақ дәуіріндегі балалар ауыз әдебиеті, олар туралы тарихи мәліметтерге толы құнды зерттеулер. Ғалымның ежелгі дәуірдегі балалар әдебиеті туралы құрастырған хрестоматиялық оқу құралы негізінде Жамбыл облысының Т. Рысқұлов ауданы мен Тараз қаласындағы мектептерде "Ежелгі дәуірдегі балалар әдебиеті" атты 4-сынып оқушыларына таңдау пәні енгізілді. Таңдау бекер жасалмайды. Өзіндік айтары бар, тағылымы мол еңбек ғана таңдалады. Меңдібайдың бұл еңбегі осы талап тұрғысынан шыға алған. Бұл М. Әбілұлының ежелгі дәуірдегі балалар ауыз әдебиетін зерттеу барысында көп еңбектенгенін көрсетеді. Бұған дәлел ежелгі дәуірдің әдеби жәдігерлерін қамтитын, өзіндік ізденістерге толы, өскелең ұрпаққа берері бар, танымдық құндылығымен ерекшеленетін

еңбектің жарық көруі. Балалар әдебиетінің тарихын ежелгі дәуірден бастау туралы пікірді алға тартқан М. Әбілұлы осы тақырыпта басқа да оқулықтар жазды. "Ежелгі сақ дәуіріндегі балалар әдебиеті", "Ежелгі ғұн дәуіріндегі балалар әдебиеті" атты оқулықтары осыған куә. Бұл оқулықтар бүгінгі жаңғыру, жаңару кезеңінде қазақ әдебиеті тарихының ең ежелгі дәуірін танып-білуге оң ықпал етеді. Осы орайда ғалым көне дәуірлерден сақталып, бізге жеткен әдеби мұраларымызды ұлттың рухани қажетіне жарату керектігін алға тартады. Бұл бағытта көп еңбектену керектігін айтады. Жас ұрпақтың табиғатына осындай рухани құндылықтардың нәрін сеуіп отырғанда ғана, олардың ұлттық болмысы дұрыс қалыптасатынын ескертеді. Сондықтан бұл оқулықтар жаһандану кезеңінде рухани мұраларымызға үлкен жауапкершілікпен қарауға тәрбиелейді. М. Әбілұлы өте көнеден, нақтылап айтқанда, сақ, ғұн дәуірінен жеткен әдеби-мәдени мұраларды жүйелі зерттеп, тұщымды еңбек жазып шыққан. Осы орай, зерттеуші Р. Садықбеков М. Әбілұлының "Ежелгі сақ дәуіріндегі балалар ауыз әдебиеті" атты еңбегін "Жаңа серпілістерге толы кітап"(3,10) деп бағалады. Расында М. Әбілұлының "Ежелгі сақ дәуіріндегі балалар ауыз әдебиеті" атты хрестоматиялық оқу құралы мектеп оқушылары мен студенттер үшін аса құнды еңбек болып табылады. Бұл сөз жоқ, қазақ балалар әдебиетінің тарихына қосылған елеулі еңбек. Сөйтіп, М. Әбілұлы ежелгі дәуірдегі балалар ауыз әдебиетін зерттеуші болып қалыптасты. Көне дәуірдегі балалар әдебиетінің тарихын зерттеуге мол мүмкіндіктер жасады. Кең жол ашты. Бұл осы саланы зерттеймін деп жүрген ғалымдарға терең ой салды, олардың қызығушылығын тудырды. Бұған зерттеуші - ғалымдар С. Құлбарактың, Қ. Молғаждаровтың, Р. Садықбековтың, Ж. Әбдуәлиеваның, Р. Елубаеваның М. Әбілұлының зерттеу еңбектері жайында жазған мақалалары дәлел бола алады. Енді біз әдебиетіміздің тарихын, оның ішінде балалар әдебиетінің тарихын ежелгі сақтар дәуірінен бастауға мүмкіндік алдық. Өйткені, балалар әдебиетін ұлттық әдебиет тарихынан бөліп қарай алмаймыз. Сөз арқауындағы ғалымның балаларға арнап жазған оқулықтары мен құрастырған хрестоматиялары осыған айғақ. Бұған академик Қ. Бөлеевтің: "Профессор М. Әбілұлының "Сақ дәуіріндегі қазақ әдебиеті" атты хрестоматиялық оқу құралының қазақ әдебиеттану ғылымында жаңалық болғаны рас" (4,58) дегені дәлел. Сақ дәуіріндегі әдеби жәдігерлердің тарихи тамырын анықтау, қалыптасу кезеңдерін әдеби сабақтастықта қарастырған ғалым қазіргі қазақ балалар әдебиетінің тарихын дәуірлеу мәселесінде біршама пайдалы іс тындыра алған.

Талант жан-жақты болады демекші, М. Әбілұлы ғалым болуымен қатар қиссашыл ақын. Бұл турасында шығыстанушы ғалым И. Жеменей былай деп жазды: "Қазақстан тәуелсіздік алғаннан бері осы қисса жанрын қайта түлету үшін тер төккен Меңдібай Әбілұлының әдебиеттегі еңбектерін атап өуге тиіспіз... Сөз жүзінде осы жанрды қайта түлетуді бастады және іс жүзінде оны оырнап шықты..." (5,174). Негізінен Меңдібайдың қиссалары ерлік пен елдік мәселелерін қозғайды. Ұлттық рухты, патриотизмді тебірене жырлайды. "Тұмар патшайым туралы қисса", "Алып Бауыржан туралы қисса", "Алып Сәмен туралы қисса", "Бала Жауғаштың ерлігі туралы қисса", "Тарғытай батыр туралы қисса", "Мөде батыр туралы қисса", "Алтын домбыра немесе он төрт жасар Еділ (Аттила) батыр туралы қисса" сияқты қиссаларында еліне қорған болған батырлардың ерлігін дәріптейді:

Шежіреден сыр шертсем тыңдаңыздар,
Жауғаш жайлы елімде жүз аңыз бар.
Жүз аңызда Жауғаштың ерлігі бар,
Жүз аңызда Жауғаштың өрлігі бар...

Жауғаш батырдың жанқиярлық ерлік істерін жас ұрпаққа үлгі ете сөйлейді. Елді, жерді сүюдің тамаша үлгісін ұсынады. Елдік, ерлік, отансүйгіштік сияқты тамаша қасиеттер қиссаның негізгі өзегіне алынған.

Осыған сәйкес ерекшеліктерді, идеялық-тақырыптық ұқсастықтарды басқа да қиссаларынан тауып ала беруге болады. Тарихтағы алапат соғыстар мен жеңісті жорықтар, саяси-қоғамдық өмірдегі өзгерістердің барлығы дерлік Меңдібайдың қиссаларында көрініс беріп отырады. Қиссаларын негізінен көне заман батырларын, олардың ел қорғаудағы ерлік істерін жырлай отырып, ұлттық идеяны насихаттайтын жырлар деуге болады. Ұзақ толғайтын, кең тынысты батырлық жыр-дастандарды жасынан тандап, санасына сіңіріп, зерделеп өскен М. Әбілұлының жырауларша төкпелеп елдік пен ерлікті ерекше шабытпен толғауы заңды құбылыс.

Жауларына Мөде хан,
Қабыландай атылған.
Ашынған соң Мөде хан,

Мұздай қару асынған.

"Тұмар патшайым туралы қисса", "Алып Бауыржан туралы қисса", "Алтын домбыра немесе он төрт жасар Еділ (Аттила) патша туралы қисса" сияқты қиссаларында да атамекенді құрметтеуге, елін-жерін қорғауға, ұрпақты патриоттық рухта тәрбиелеуге ерекше мән беріледі. Ол өз қиссаларында туып-өскен жерге деген сүйіспеншілікті, келер ұрпақ болашағымен сабақтастыра сипаттайды. Олардың да ертең еліне қорған, тірек болуын қалайды. Осыған орай, Меңдібай қиссаларының елдік пен ерлікті жырлауы басты лейтмотив болды. "Тарихтан тағылым" деген сөз бар ғой. Өткенін байыптамаған ел ертеңін ойламайды. Сол үшін тарихымызды жастарға жан-жақты ұғындыруымыз керек. Меңдібай Әбілұлының қиссалары тарихымыздағы тарихи тұлғалардың ерлік істерін, қанатты сөздерін, әділ төрелігін жас ұрпақтың санасына сіңіруімен құнды.

Сонымен қатар, М. Әбілұлы балалар тақырыбына арнап көптеген әңгімелер жазды. Әңгімелері республикалық басылымдарда жарияланды, кітап болып жарық көрді. Оқырманнан жылы лебіз естіді. Сыншылардан жақсы бағасын алды. Әрине, М. Әбілұлының жазушылық қырына, әңгімелерінің көркемдік ерекшеліктеріне, идеялық сыр-сипатына кейінірек толығырақ тоқталармыз. Бұл жеке тақырыптың көтерер жүгі. Шағын мақалада әңгімелерінің қыр-сырын талдап, түбегейлі таныту мүмкін емес.

Ұлт рухымен жетілген, елінің болашағын ойлағандықтан ғалым еңбектерінде ел болудың қисын - қағидаттары жатты. Оның зерттеулері ұрпақты ұлттық рухта тәрбиелеуге ықпал етті. Ғалымның жан-жақты қабілетін танытарлық зерттеулері, ұлт мүддесіне орай жазылған мақалалары, елдік пен ерлікті сабақтастыра жырлаған қиссалары ұлт руханиятына қосылған сүбелі үлес. Бұлар-М. Әбілұлының ғалымдық ұстанымын елі мен жеріне деген асқан құрметін қапысыз дәлелдейтін еңбектер.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Оразбекова З. Мұса Байзақұлының ақындық мұрасы, филология ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін жазылған авторефераты, Түркістан, 1999, 25-б.
2. Топашов М, Ұлытау ақындары, зерттеу. Көкшетау, 2008, 145-б.
3. Садықбеков Р. Әмбебап қаламгер, ғалым хәм ұстаз. Конференция материалдары, Тараз, 2018. 54-б.
4. Бөлеев Қ. Әмбебап қаламгер, ғалым хәм ұстаз. Конференция материалдары, Тараз, 2018. 54-б.
5. Меңдібай Әбілұлы, Бес томдық шығармалар жинағы, 1-том. Тараз, 2018. 205-б.

Суретте: жазушы-ғалым М. Әбілұлының 2012-жылы Тараз қаласындағы "Рысбаев К" баспасынан жарық көрген "Ежелгі дәуірдегі балалар әдебиеті" атты оқу құралының сыртқы мұқабасы.

Суретте: жазушы-ғалым М. Әбілұлының 2017-жылы Ш. Мртаза атындағы Халықаралық Тараз университетінің баспасынан жарық көрген "Күміс тостағандағы жазу" атты ғылыми мақалалар жинағының сыртқы мұқабасы.

* * *

Суретте: жазушы-ғалым М. Әбілұлының 2012-жылы Тараз қаласындағы "Рысбаев К" баспасынан жарық көрген "Ежелгі дәуірдегі балалар әдебиеті" атты оқу құралының сыртқы мұқабасы.

Суретте: жазушы-ғалым М. Әбілұлының 2017-жылы Ш. Мртаза атындағы Халықаралық Тараз университетінің баспасынан жарық көрген "Күміс тостағандағы жазу" атты ғылыми мақалалар жинағының сыртқы мұқабасы.

КУАТБЕКОВА ГУЛЬБАРАМ АЛПЫСБАЕВНА,

Ә. Бөкейханов атындағы №1 гимназияның

бастауыш сынып мұғалімі

Тараз қаласы

МАТЕМАТИКА МЕН ЛОГИКАНЫҢ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДАҒЫ РӨЛІ

Математика мен логика – адамның ойлау қабілетін жетілдіретін негізгі құралдардың бірі. ХХІ ғасырда білім беру сапасын арттыруда математикалық және логикалық ойлаудың рөлі ерекше маңызды болып отыр. Оқу процесінде логикалық есептер мен математикалық тапсырмалар оқушылардың аналитикалық ойлау, проблемаларды шешу және қорытынды жасау дағдыларын дамытады. Бұл мақалада математикалық және логикалық ойлаудың теориялық негіздері, олардың ойлау қабілетін дамытудағы рөлі қарастырылады.

Теориялық аспект

Математика тек сандар мен формулалардан ғана тұрмайды; ол ойлау процесінің құрылымын қалыптастырады. Логика математикамен тығыз байланысты, себебі ол дәлелдеу, салыстыру, қорытынды жасау сияқты ойлау дағдыларын дамытады.

- Логикалық ойлау: дәлелдеу, тұжырым жасау, себеп-салдар байланысын анықтау.
- Математикалық ойлау: абстракция жасау, құрылымды түсіну, сандық және кеңістік қатынастарды бағалау.

Зерттеулер көрсеткендей, математикалық есептерді шешу барысында оқушылар жүйелі ойлауды, проблеманы талдау қабілетін және шығармашылық шешім қабылдауды үйренеді.

Практикалық аспект

Математика мен логиканы бірлесіп пайдалану тиімді нәтиже береді. Мысалы:

- Логикалық есептер: “Егер А болса, онда В болады; бірақ В болмайды. Сонда не болады?” сияқты тапсырмалар оқушының шартты ойлау қабілетін дамытады.
- Математикалық тапсырмалар: теңдеулер, геометриялық есептер, статистикалық анализ ойлауды құрылымдайды.
- Салыстыру және сараптау: әртүрлі есептерді шешу әдістерін салыстыра отырып, оқушы дұрыс стратегияны таңдай алады.

Практикалық бөлімде мектеп бағдарламасынан алынған мысалдар мен эксперимент нәтижелері көрсетіледі: математика мен логика арқылы ойлау қабілеті едәуір артады, шешім қабылдау жылдамдығы мен дәлдігі жақсарады.

Математика мен логика оқушының ойлау қабілетін жүйелі, талдауға қабілетті етіп қалыптастырады. Теориялық және практикалық зерттеулер математикалық және логикалық тапсырмалардың интеллектуалдық дамуға тікелей әсер ететінін дәлелдейді. Оқу процесінде олардың үйлесімді қолданылуы оқушылардың шығармашылық және аналитикалық ойлау дағдыларын жетілдіреді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Байтұрсынов, А. «Математика және ойлау қабілеті». Алматы, 2018.
2. Ахметова, Ж. «Логика мен ойлау». Нұр-Сұлтан, 2020.
3. Сейітқалиева, Г. «Математикадағы логикалық тапсырмалар». Алматы, 2019.

АБДЕШОВА ҚҰРАЛАЙ,
М.Жұмабаев атындағы № 21 орта мектептің
Математика пәні мұғалімі
Тараз қаласы

МЕКТЕПТЕГІ МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫҢ МАҢЫЗЫ ЖӘНЕ ОНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Қазіргі қоғамда білім алушылардың тек пәндік білімді меңгеруі жеткіліксіз, олар алған білімін күнделікті өмірде қолдана білуі қажет. Осы тұрғыда математикалық сауаттылық мектептегі білім берудің маңызды нәтижелерінің бірі болып табылады. Математикалық сауаттылық оқушылардың логикалық ойлауын дамытып, өмірлік жағдаяттарда дұрыс шешім қабылдауына мүмкіндік береді.

Математикалық сауаттылық дегеніміз – оқушының математикалық білімін, білігі мен дағдыларын нақты өмірде кездесетін мәселелерді шешу үшін қолдана алу қабілеті. Бұл ұғым тек есеп шығарумен шектелмейді. Ол сандық ақпаратты түсіну, талдау, салыстыру, болжам жасау және қорытынды шығару әрекеттерін қамтиды. Мектеп бағдарламасында математикалық сауаттылықты дамыту бастауыш сыныптан бастап жүйелі түрде жүзеге асырылуы тиіс.

Халықаралық PISA зерттеулерінде математикалық сауаттылық оқушылардың математиканы өмірлік жағдайларда қолдана алу деңгейі арқылы бағаланады. Бұл зерттеу нәтижелері мектепте оқытылатын математиканың өмірмен байланысын күшейтудің маңызын көрсетеді. Сондықтан қазіргі мектеп бағдарламасында есептердің мазмұны күнделікті өмірмен, экономикамен, табиғатпен және әлеуметтік мәселелермен тығыз байланыста беріледі.

Математикалық сауаттылықтың негізгі компоненттеріне математикалық білім, ойлау әрекеттері және практикалық қолдану жатады. Бірінші компонент – математикалық білім – сандар мен шамалар, пайыз, бөлшек, теңдеу, геометриялық фигуралар, статистикалық деректер сияқты мектеп бағдарламасындағы негізгі тақырыптарды қамтиды. Екінші компонент – ойлау әрекеттері – есептің шартын түсіну, жоспар құру, тиімді тәсілді таңдау және нәтижені тексеру дағдыларын қалыптастырады. Үшінші компонент – практикалық қолдану – алынған білімді өмірлік жағдаяттарда пайдалану қабілетін дамытады.

Мектепте математикалық сауаттылықты қалыптастыруда мұғалімнің рөлі ерекше. Мұғалім оқушыларды дайын шешімге бағыттамай, өз бетінше ойлауға, талдауға және дәлелдеуге үйретуі қажет. Сабақ барысында өмірмен байланысты тапсырмаларды, логикалық есептерді, кестелер мен диаграммаларды қолдану тиімді. Мысалы, дүкендегі жеңілдікті есептеу, отбасы бюджетін жоспарлау немесе ауа райы деректерін талдау сияқты тапсырмалар оқушылардың қызығушылығын арттырады.

Сонымен қатар, математикалық сауаттылықты дамытуда пәнаралық байланыстың маңызы зор. Математика пәні география, информатика, физика және экономика негіздерімен байланыста оқытылғанда, оқушылар математиканың әмбебап құрал екенін түсінеді. Бұл олардың білімін жүйелі түрде қолдануына мүмкіндік береді.

Бағалау жүйесі де математикалық сауаттылықты дамытуға бағытталуы тиіс. Тек формуланы дұрыс қолдануды емес, есептің шешу жолын түсіндіруді, ой қорытындысын дәлелдеуді бағалау маңызды. Ашық жауапты тапсырмалар мен өмірлік жағдайға негізделген есептер оқушының нақты қабілетін анықтауға көмектеседі.

Қорытындылай келе, математикалық сауаттылық мектеп бағдарламасының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ол оқушылардың зияткерлік дамуын қамтамасыз етіп, болашақта алған білімін тиімді қолдануына негіз қалайды. Сондықтан математиканы оқытуда өмірмен байланысты, түсінікті және практикалық бағыттағы тапсырмаларды жүйелі түрде қолдану қажет. Математикалық сауатты тұлға – заманауи қоғамның талаптарына жауап бере алатын, ойлай білетін және жауапкершілігі жоғары азамат.

МАКАШЕВА АЙГЕРИМ АЛҚАНБЕКОВНА,
"Еркіншілік ауылының жалпы орта білім беретін мектебі" КММ
Бастауыш сынып мұғалімі
Ақмола облысы, Ерейментау ауданы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Андатпа

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту мәселесі қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесінде шығармашыл тұлға қалыптастыру – бастауыш білімнің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Зерттеу барысында шығармашылық қабілет ұғымының педагогикалық-психологиялық мәні ашылып, оны бастауыш сыныпта дамытудың тиімді әдіс-тәсілдері талданады. Шығармашылық тапсырмалар, ойын технологиялары, жобалық жұмыс және көркемдік әрекеттер арқылы оқушылардың қиялы, ойлау икемділігі, өз ойын еркін жеткізу дағдылары қалыптасатыны дәлелденеді. Мақалада ұсынылған әдістемелік ұстанымдар бастауыш сынып мұғалімдерінің тәжірибесінде қолдануға бағытталған.

Түйін сөздер: шығармашылық қабілет, бастауыш сынып, оқушы, шығармашылық тапсырмалар, оқыту әдістері, танымдық белсенділік.

Қазіргі қоғамда білім беру жүйесіне қойылатын талаптар өзгеріп, оқушының тек білім алуы ғана емес, оның шығармашылық тұрғыдан дамуы басты назарға алынуда. Әсіресе бастауыш сынып кезеңі – баланың тұлғалық қалыптасуының, қиялы мен ойлау қабілеттерінің дамуының шешуші кезеңі. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту – педагогиканың өзекті мәселелерінің бірі.

Қазақстан Республикасының білім беру стандарттарында оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашуға, олардың жеке мүмкіндіктерін дамытуға бағытталған міндеттер нақты айқындалған. Осы тұрғыдан алғанда, бастауыш сыныпта шығармашылық қабілеттерді арттыруға бағытталған тиімді әдістерді қолдану білім сапасын арттырудың маңызды шарты болып табылады.

Педагогика мен психология ғылымында «шығармашылық қабілет» ұғымы тұлғаның жаңа идеялар ұсыну, стандартты емес шешімдер табу, қиялдау және өз ойын еркін жеткізу қабілеті ретінде қарастырылады. Л.С. Выготский шығармашылықты баланың қиялымен тығыз байланыстыра отырып, оның дамуы әлеуметтік орта мен оқу әрекетіне тәуелді екенін атап көрсетеді [1].

Бастауыш сынып жасындағы балалардың шығармашылық қабілеттері олардың жас ерекшелігіне сәйкес ойын, сурет салу, әңгіме құрау, қиялдау әрекеттері арқылы айқын көрінеді. Сондықтан оқу процесінде шығармашылыққа негізделген тапсырмаларды жүйелі қолдану оқушының ойлау белсенділігін арттырады [2].

Шығармашылық қабілеттерді дамыту оқушылардың:

- өз ойын еркін жеткізуіне;
- қиялын дамытуына;
- мәселеге түрлі көзқараспен қарауына;
- оқу әрекетіне қызығушылығын арттыруына ықпал етеді.

Шығармашылыққа бағытталған сабақтарда оқушы өзін еркін сезініп, белсенді әрекетке қатысады. Бұл өз кезегінде оның оқу мотивациясын арттырып, тұлғалық дамуына оң әсер етеді [3].

Шығармашылық қабілеттерді арттырудың негізгі жолдары

1. Шығармашылық тапсырмаларды қолдану

Бастауыш сыныпта шығармашылық тапсырмалар ерекше орын алады. Мысалы:

- сурет бойынша әңгіме құрау;
- мәтіннің жалғасын ойлап жазу;
- берілген сөздерден өлең құрастыру;
- кейіпкер атынан хат жазу.

Мұндай тапсырмалар оқушылардың қиялын дамытып, тілдік қорын байытады.

2. Ойын технологияларын пайдалану

Ойын – бастауыш сынып оқушыларының негізгі әрекеті. Дидактикалық және рөлдік ойындар арқылы оқушылар өздерін еркін ұстап, шығармашылық белсенділік танытады. Ойын барысында бала өз ойын ашық айтып, түрлі рөлдерді сомдау арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытады [4].

3. Жобалық және зерттеу жұмыстары

Қарапайым жобалық жұмыстар бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық ойлауын дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, «Менің отбасым», «Табиғатты қорғайық», «Менің сүйікті кітабым» сияқты тақырыптарда шағын жобалар орындау оқушылардың дербестігін арттырады.

4. Көркемдік-эстетикалық әрекеттер

Сурет салу, қолөнер, музыка, сахналық көріністер қою сияқты әрекеттер бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық әлеуетін ашады. Бұл жұмыстар баланың эмоциялық әлемін байытып, эстетикалық талғамын қалыптастырады.

Бастауыш сыныпта шығармашылық қабілеттерді дамытуда мұғалімнің рөлі ерекше. Мұғалім оқушыны қолдаушы, бағыттаушы, ынталандырушы тұлға болуы тиіс. Шығармашылық жұмыс барысында оқушының әрбір идеясын бағалап, қателіктен қорықпауға үйрету – шығармашылық орта қалыптастырудың маңызды шарты [5].

Қорытындылай келе, бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін арттыру – білім беру процесінің маңызды бағыты болып табылады. Шығармашылық тапсырмалар, ойын технологиялары, жобалық жұмыстар мен көркемдік әрекеттер арқылы оқушылардың қиялы, ойлау икемділігі және тұлғалық қасиеттері дамиды. Сондықтан бастауыш сыныпта шығармашылыққа бағытталған оқыту әдістерін жүйелі түрде қолдану оқушылардың жан-жақты дамуына және білім сапасының артуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

- 1.Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1991.
- 2.Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 2013.
- 3.Құдайбергенова К.Қ. Құзырлылыққа бағытталған білім беру. – Алматы: Рауан, 2014.
- 4.Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – М.: Педагогика, 1981.
- 5.Әбілқасымова А.Е. Бастауыш мектепте оқыту әдістемесі. – Алматы, 2017.

САБАЕВА БАЛҚИЯ,

М.Жұмабаев атындағы №21 орта мектептің
физика пәні мұғалімі
Тараз қаласы

ФИЗИКА САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Білім берудің жаңа жүйесінің жасалынуы, білім мазмұны мен әдіс-тәсілдерінің жаңаруы бәсекелестікке қабілеті мол, шығармашылық бағытта еңбектенетін, қабілетімен ерекшеленетін азаматты тәрбиелеуді көздейді. Бүгінгі оқыту оқушы қабілеті, оны жан-жақты дамыту, даму әрекеттерін ұйымдастырудың қажеттігін дәлелдеп отыр. Көрнекті педагог А. С. Выготский баланы дамыту әрекеттері оқыту барысында іске асатынын дәлелдей келіп, бала дамуының екі түрлі ортасы болатыны жайында теория ұсынды. Бірінші ортасы айналасындағы үлкендердің әсері, қабілетінше еркін атқара алатын іс-әрекеті болса, екінші ортасы сабақ үстіндегі әрекеті. Ал біздің мақсатымыз баланың сабақ үстіндегі оқу-әрекетін тиімді әрі қызықты болатындай етіп ұйымдастыру, әрекет нәтижесін байқау, бағалау және соның нәтижесінде алдағы жұмыстарды жоспарлау болып табылады. Физикалық білім беруді жаңарту ісі ең әуелі әрбір оқушыны дамытуға, өзін-өзі бағалай білетін және өзін сынап ойлана білетін жаңа деңгейдегі саналы адамды қалыптастыруға қолайлы жағдай жасау бағытында жүргізілуі тиіс. Ғылымның қай саласын алсақ та, теориялық және қолданбалы тәжірибелік мәнде болады деп есептесек, физика сабағында оқушылардың танымдық

қызығушылығын қалыптастыру әрі теориялық, әрі қолданбалы жүйесін біріге қарастыру өзекті мәселелердің бірі екендігін де ескергеніміз абзал.

Дәл қазір оқыту үрдісі жаңа әдіс-тәсілдерді, жаңаша идеяларды қолдануды талап етуде. Әр мұғалім өз іс-тәжірибесінде көптеген қиындықтармен, кедергілермен кездеседі. Ол заман көшіне ілесу үшін өз білімін жетілдіріп отыруы қажет. Игерілуге тиісті ұғым, түсіндірілу қажет білім, айтылмақ болған ой-түсінік оқушыға әсер ететіндей болса, ол тиісті деңгейде оқушы қоңіліне қонымды болады, тереңірек ойландырады, есте ұзақ сақталады.

Осы орайда мектеп алдындағы тұрған мақсат оқушыларды өмір жолында туатын сұрақтарға жауаптарды өз бетімен табуға үйрету; өздерінің іс-әрекеттерінің салдарын бағалап, олар үшін жауапкершілікті ала білу, мұның өзі өмір барысында жиналатын білімнің негізі болатын өзін-өзі оқыту мен дамыту дағдыларын алуды, осы білімді шығармашылық күйде қолдана білуді білдіреді. Әрбір ұстаз оқушысының нені оқу керектігін, қалай оқу керектігін анықтай алады. Мысалы оқушыға тек қана белгілі бір білімді үйретуге болады. Бірақ ол жеткіліксіз, біз осыларды пайдалана отырып, оны ойлануға, саралауға, талдауға жеткізуіміз керек. Бұл дағдылар болашақтағы үлкен өмірде нық қадам басуға зор көмегін тигізеді.

Оқу әрекетінде біріншіден оқу міндеттері шешіліп, мақсаткерлік, мотив, танымдық процесс ақпаратты қабылдап, күрделі шығармашылық процестің қалыптасуымен аяқталатын түрлі сезімдік көріністермен және т. б. сипатталады. Екіншіден, танымдық түсінікті қалыптастырады. Үшіншіден, танымды жүзеге асырып, оны өмірде қолдана білуге жол ашады. Білім берудің жүйелік саласындағы басты ұстаным сапалы түрде іске кірісіп, тиімді әрекеттену, құндылықтарды тұтына отырып нәтижелі табысқа жету болатын. Бұл қағиданы ұстана білген тұлға сөзсіз табысқа жетеді, көздеген мақсаты орындалады.

Оқушылардың белсенділігін арттыру мақсатында қызығушылықты оятудан бастаймыз. Олардың жаңа жаңа ұғымдарды, түсініктерді, өзінің бұрынғы білімін жаңа ақпаратпен толықтырады, кеңейте түседі. Сондықтан сабақ қарастырылғалы тұрған мәселе жайлы оқушы не біледі, не айта алатындығын анықтаудан бастайды. Осы арқылы "ой қозғау" жүзеге асады. Мұнда "Топтау", "Түртіп алу", "Ойлану", "Жұпта талқылау", "Болжау", "Әлемді шарлау" т. б. деген әдістер (стратегиялар) жинақталған. Өйткені, үйрену енжарлықтан гөрі белсенділікті талап ететін іс-әрекет. Оқушы өз білетінін еске түсіреді, қағазға жазады, көршісімен бөліседі, тобында талқылайды. Оқушы бұл кезеңде жаңа білім жайлы ақпарат жинап, оны бұрынғы біліммен ұштастырады. Осы әдіс-тәсілдерді сабағымда қолдана отырып, мен оқушыларымды жаңа қырынан тани бастадым. Олардың сабаққа деген көзқарасының өзгергендігін аңғардым.

Келесі кезекте ұжым мүшелері бастапқы топтарымен қайта табысып, өздерінің үйреніп келген бөліктеріндегі мазмұнды ортаға салады. Осылайша ұжым мүшелері бірін-бірі оқытуға, сол арқылы ойлауға үйренеді. ДЖИКСО стратегиясы мазмұнды жоғары табыспен меңгеру, оқығанды есте сақтау үшін өте тиімді. Оқушының оқуға деген қызығушылығы артады, ұжымда жақсы қарым-қатынас қалыптасады, саналы тәртіп орнайды. Сондай-ақ, мұғалімді, мектеп қызметкерлерін түсіну, оларға деген дұрыс көзқарасқа үйренеді. Тақырып туралы ой толғаныс бағдарламаның үшінші кезеңі. Күнделікті оқыту процесінде оқушының толғанысын ұйымдастыру, өзіне, басқаға сын көзбен қарап, баға беруге үйретеді. Оқушылар өз ойларын, өздері байқаған ақпараттарды сөздерімен айта алады. Бұл сатыда оқушылар бір бірімен әсерлі түрде ой алмастыру, ой түйістіру, өз үйрену жолын, кестесін жасау мақсатында басқалардың әр түрлі кестесін біліп үйренеді. Бұл үйрену сатысы ойды қайта түйіп, жаңа өзгерістер жасайтын кезең болып табылады. Әр түрлі шығармашылықпен ой түйістіру болашақта қолданылатын мақсатты құрылымға жетелейді.

Осы кезеңді тиімді етуге лайықталған "Бес жолды өлең", "Венн диаграммасы", "Еркін жазу", "Семантикалық карта", "Т кестесі" сияқты стратегиялар әр сабақтың ерекшелігіне, ауыр жеңілдігіне қарай лайықтала қолданылады. Физика сабағында, ол қай сынып болмасын оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдерді игере отырып диалог арқылы оқытуды және қалай оқу керектігін үйренуді пайдалану, оқушыларға тапсырманы сыни тұрғыдан ойландыра отырып беру арқылы талантты және дарынды балалардың оқу үдерісіндегі жетістіктерін, басқа да оқушыларға ашық түрде үлгі ету, тапсырмаларды ерекшеліктеріне сай бере отырып қалай оқу керектігін үйрету, білімді түсініп қана қоймай өз өміріне пайдалана алуды меңгерту болды.

Қорытындылай келе, жаңа әдіс-тәсілдерді сабақта қолдану, бір- бірін оқыту, өзара бағалау, жұптық, топтық жұмыстар оқу сапасын арттыруда жақсы нәтиже беретіндігін түсіндім. Мұнда оқушылар оқу процесінің маңызды бөлшегі болады. Жұптық, топтық жұмыстар оқушыларды бір-біріне жақындастырады, оқушылар бұл жұмыстарда жек дараланбай бірігіп жұмыс атқарады. Көп жағдайда олар бір-бірінің тарапынан қолдау тауып, олар өзінің білім алуымен қатар құрдастарының жоғары

қарай өрлеуіне де жауапты болады. Өз мақсатына жету үшін ұстаздың қолында үш қаруы болуы керек. Ең бастысы шәкірттеріне деген шынайы сүйіспеншілігімен терең ғылыми білімі, үшіншісі сол білімін оқушы бойына санасына жеткізетін әдіс-тәсіл. Осылардың басын біріктіре білген ұстас жана технологияның тімдісінен көрнектісін тандап қолданады. Мұғалімдер сабақ беруіне емес оқушылардың оқу ептілігін дамытуға назар аудару тиіс. Сонда біліммен түсінік оқушы бойында қалыптасады. Ал мұғалім-бұл үдерісте көмек көрсететін жан болып табылады. Осы арқылы физика пәні жаратылыстану болғандықтан физикалық құбылыстар, табиғат құбылыстары, қоршаған ортаның физикалық құбылыстары мен заңдылықтарын сабақ сабақ барысында оқушылармен зерделеу, зерттеу жұмыстары жүргізіліп, оқушы бойына ғылыми дүниетаным негіздері қалыптасуы қатар пәнге деген қызығушылығын артады. Бұдан оқушы өзінің оқуы жөнінде ақпарат жинайды, талдайды және өзінің жетістікке жетуі, дамуы жайлы қорытынды шығарады. Сабақтарда оқушылардың қызығушылығын арттыруда физиканы оқу үшін бұл бағдарламаның берері шексіз. Болашақ ұрпақ бәсекеге қабілетті, сыни ойлай алатын, сұрыптау, талдау жасай алатын, шығармашылықпен, өз алдына жұмыс жасауы сыныптағы оқу үдерісін сапалық жағынан арттыруға негіз болады. Бұл мұғалімнің білім беруі мен оқытудағы әдістерін өзгертудегі жаңа бастама.

ҚАРАБАЛАЕВ ГАРИФУЛЛА МАХМУДОВИЧ,

Мағжан Жұмабаев атындағы №21 орта мектептің

көркем еңбек пәні мұғалімі

Тараз қаласы

ӨРУ ӨНЕРІ. ҚАМШЫ ӨРУ.

Қазақ халқының дәстүрлі қолөнері – ұлттың рухани байлығы мен тұрмыс-тіршілігінің айнасы. Соның ішінде өру өнері ерекше орын алады. Өру – тері, қайыс, жіп немесе талшықтарды белгілі бір тәртіппен айқастыра отырып, берік әрі әсем бұйым жасау өнері. Бұл өнердің ең кең тараған әрі мағыналы түрлерінің бірі – қамшы өру.

Қамшы – қазақтың күнделікті тұрмысында ғана емес, мәдениетінде, салт-дәстүрінде терең мәнге ие құрал. Ол мал бағу, ат айдау үшін қолданылумен қатар, ер жігіттің айбыны, билік пен мәртебенің нышаны ретінде де бағаланған. Қамшыны төрге ілу, босағаға ілу, келіннің жолын қамшымен ашу сияқты ғұрыптар оның киелі зат саналғанын көрсетеді.

Қамшы өру өнері үлкен шеберлік пен төзімділікті талап етеді. Бұл кәсіппен айналысатын адамды өрімші немесе қамшыгер деп атайды. Шебер қамшы жасау үшін ең алдымен шикізатты дұрыс тандай білуі қажет. Көбінесе жылқы, сиыр, түйе терісі пайдаланылады. Теріні илеп, жұмсартып, таспа етіп тіліп алу – қамшы өрудің алғашқы әрі маңызды кезеңі. Таспаның ені мен қалыңдығы болашақ қамшының сапасына тікелей әсер етеді.

Қамшының негізгі бөліктері – сап, өрім және ұштық. Сапы көбінесе тобылғыдан, еменнен немесе басқа қатты ағаштан жасалады. Кейде сап терімен қапталып, күміс әшекейлермен безендіріледі. Өрім бөлігі – қамшының ең күрделі әрі шеберлікті қажет ететін тұсы. Өрім санына қарай қамшы төрт таспалы, алты таспалы, сегіз, он екі, тіпті жиырма төрт таспалы болып бөлінеді. Өрім саны артқан сайын қамшының беріктігі мен сәнділігі де арта түседі.

Қамшы өрудің бірнеше тәсілі бар. Соның ішінде ең көп тарағаны – қарапайым өрім, шаша өрім, қырыққабат өрім және ала өрім. Әр өрімнің өзіндік ерекшелігі мен қолданылу мақсаты болады. Мысалы, ала өрім қамшы көбіне сәндік үшін жасалса, қалың әрі ауыр өрімді қамшылар мал айдауға немесе жорық кезінде пайдаланылған.

Қамшы тек еңбек құралы емес, тәрбиелік мәні бар зат ретінде де қолданылған. «Қамшының сабындай қысқа ғұмыр», «Қамшы салдырмау» сияқты тіркестер халықтың дүниетанымында қамшының символдық мәнін айқындайды. Ертеректе әкелер баласына қамшы сыйлау арқылы оған сенім артқан, азамат ретінде мойындаған. Ал ел ішіндегі дауларда билер қамшысын тастау арқылы сөз сұраған.

Бүгінгі таңда қамшы өру өнері қайта жаңғырып келеді. Қолөнер шеберлері ұлттық нақыштағы қамшыларды көрмелерге, музейлерге, сондай-ақ сыйлық ретінде дайындайды. Заманауи шеберлер

дәстүрлі әдістерді сақтай отырып, жаңа үлгілер мен дизайнерды енгізуде. Бұл – ұлттық мұраны сақтаудың әрі болашақ ұрпаққа жеткізудің маңызды жолы.

Өру өнері — оқушылардың қол икемділігін ғана емес, сонымен қатар эстетикалық талғамын, шығармашылық ойлауын дамытатын маңызды сала.

Қазақ халқының дәстүрлі қолөнері ұлттық мәдениеттің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ол халықтың тұрмыс-тіршілігімен, шаруашылық жүйесімен, дүниетанымымен тығыз байланысты қалыптасқан. Солардың ішінде өру өнері материалдық мәдениеттің көне әрі кең таралған саласы ретінде ерекшеленеді. Өру – тері, қайыс, жіп немесе табиғи талшықтарды белгілі бір жүйе бойынша айқастыру арқылы берік әрі функционалдық және эстетикалық талаптарға жауап беретін бұйымдар жасау әдісі. Бұл өнердің қазақ мәдениетіндегі ең маңызды түрлерінің бірі – қамшы өру.

Қамшы қазақ қоғамында тек шаруашылық құралы ретінде ғана емес, әлеуметтік-мәдени маңызы бар нышан ретінде де қолданылған. Ол мал шаруашылығына негізделген көшпелі өмір салтында ат айдау, мал қайыру қызметін атқарумен қатар, ер азаматтың мәртебесін, билік пен беделін білдіретін символдық мәнге ие болған. Этнографиялық деректерде қамшының төрге ілінуі, босағаға қойылуы, сондай-ақ кейбір салт-жоралғыларда қолданылуы оның киелі бұйым саналғанын дәлелдейді.

Қамшы өру өнері жоғары кәсіби шеберлікті, тәжірибені және ұзақ дайындықты талап етеді. Бұл кәсіппен айналысатын шеберлерді халық арасында өрімші немесе қамшыгер деп атаған. Қамшы жасаудың алғашқы кезеңі – шикізатты дұрыс таңдау және дайындау. Негізінен жылқы, сиыр, түйе терілері пайдаланылған. Теріні илеу, жұмсарту және біркелкі таспа етіп тіліп алу қамшының сапасы мен беріктігін анықтайтын негізгі факторлардың бірі болып табылады. Таспалардың қалыңдығы мен ені өрімнің тығыздығына және дайын бұйымның функционалдық қасиеттеріне тікелей әсер етеді.

Құрылымдық тұрғыдан қамшы сап, өрім және ұштық бөліктерінен тұрады. Сап көбінесе тобылғы, емен сияқты қатты ағаш түрлерінен жасалып, кей жағдайларда терімен қапталып, күміс әшекейлермен безендірілген. Ал өрім қамшының негізгі әрі ең күрделі бөлігі болып саналады. Өрім санына байланысты қамшы төрт, алты, сегіз, он екі, жиырма төрт таспалы болып бөлінеді. Өрім саны артқан сайын қамшының механикалық беріктігі мен сәндік деңгейі де жоғарылай түседі.

Қамшы өрудің бірнеше технологиялық тәсілдері қалыптасқан. Олардың қатарына қарапайым өрім, шаша өрім, қырыққабат өрім және ала өрім жатады. Әрбір өрім түрі қолданылу мақсатына қарай таңдалады. Мысалы, ала өрім көбіне сәндік сипатта қолданылса, қалың әрі салмақты өрімді қамшылар практикалық мақсатта, атап айтқанда мал айдауда немесе жорық жағдайында пайдаланылған.

Қамшының қазақ қоғамындағы қызметі оның тәрбиелік және символдық маңызымен де айқындалады. Халық ауыз әдебиетінде және тұрақты сөз тіркестерінде қамшы өмірдің өткіншілігін, тәртіп пен жауапкершілікті білдіретін бейне ретінде көрініс тапқан. Сонымен қатар, дәстүрлі ортада қамшы сыйлау ер баланы азамат ретінде танудың белгісі болған. Ал билер сотында қамшы тастау арқылы сөз сұрау рәсімі құқықтық мәдениеттің элементі ретінде қолданылған.

Қазіргі кезеңде қамшы өру өнері этномәдени мұра ретінде қайта жаңғыруда. Қолөнер шеберлері дәстүрлі технологияларды сақтай отырып, заманауи эстетикалық талаптарға сай жаңа үлгілер жасауда.

Қорытындылай келе, өру өнері қазақ халқының тарихи тәжірибесін, дүниетанымын және көркемдік талғамын бейнелейтін маңызды мәдени құбылыс болып табылады. Бұл өнерді зерттеу, жүйелеу және насихаттау ұлттық мәдени мұраны сақтаудың және оны болашақ ұрпаққа жеткізудің өзекті бағыттарының бірі болып саналады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақтың қолөнері / Ө. Жәнібеков – Алматы: «Өнер» баспасы, 1982.
2. Ералин Қ. – Қазақ халқының сәндік қолданбалы өнері. – Алматы: Рауан, 2005.
3. Базарбаева З., Иманбаева Қ. – Көркем еңбек. Оқу-әдістемелік құрал. – Алматы, 2018.
4. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Жалпы білім беретін мектепкеарналған «Көркем еңбек» пәнінің оқу бағдарламасы(5–9 сыныптар).
5. Алдабергенов Б. – Қазақтың қолөнер бұйымдары. – Астана, 2010.

САХИЕВА ЛАУРА МУРАТБЕКОВНА,№93 мектеп-лицейінің
Бастауыш сынып мұғалімі
Астана қаласы**БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ
ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДАҒЫ
ЕСЕПТЕР ЖИНАҒЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ****Аңдатпа**

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын қалыптастырудың теориялық және практикалық негіздері қарастырылады. Автор логикалық есептердің түрлерін талдап, олардың баланың интеллектуалдық дамуына тигізетін әсерін негіздейді. Арнайы әзірленген есептер жинағының оқу үрдісіндегі тиімділігі мен оны қолдану әдістемесі сипатталады.

Кілт сөздер: логикалық ойлау, бастауыш мектеп, есептер жинағы, когнитивті даму, талдау және жинақтау, дедукция, интеллектуалдық қабілет.

Қазіргі құбылмалы әлемде оқушыға тек дайын білімді беру жеткіліксіз. Бүгінгі білім берудің басымдылығы — баланы өздігінен шешім қабылдауға, ақпаратты саралауға және қисынды ой қорытуға үйрету. Логикалық ойлау — бұл адамның қоршаған ортадағы құбылыстарды дұрыс қабылдап, олардың арасындағы байланыстарды таба білу қабілеті. Бастауыш сынып кезеңі, әсіресе 7-10 жас аралығы, логикалық операциялардың (салыстыру, жіктеу, жалпылау) қарқынды дамитын шағы болғандықтан, бұл тақырыптың өзектілігі жоғары.

Логикалық ойлауды дамыту — ұзақ әрі жүйелі процесс. Психолог Ж. Пиаженің пікірінше, бұл жастағы балаларда нақты операциялар кезеңі жүреді. Сондықтан логикалық есептер жинағы оқушының жас ерекшелігіне сай, көрнекі әрі қызықты болуы тиіс.

Біздің әдістемелік құралымызда логикалық есептер бірнеше бағытқа жіктелген:

1. Талдау және синтездеу есептері: Мұнда бала тұтас затты бөліктерге бөлу немесе бөліктерден тұтас бейне құрастыру арқылы ойланады.

2. Зандылықтарды анықтау: Сандар немесе пішіндер тізбегіндегі белгілі бір жүйені тауып, оны жалғастыру. Бұл математикалық түйсікті дамытады.

3. Комбинаторлық есептер: Берілген элементтерден мүмкін болатын барлық нұсқаларды құрастыру (мысалы, үш түсті қаламнан қанша түрлі жұп жасауға болады?).

4. Ақиқат пен жалғанды ажырату: Пікірлердің дұрыстығын тексеруге негізделген логикалық тұжырымдар.

Есептер жинағын қолданудың әдістемелік ерекшелігі — «қарапайымнан күрделіге» принципі. Алғашқы кезеңде оқушыларға суретті логикалық есептер, ребустар мен лабиринттер ұсынылса, жоғары сыныптарға қарай мәтіндік логикалық есептер мен Әйлер шеңберлері енгізіледі. Мысалы, «Барлық шаршылар — тіктөртбұрыш, бірақ барлық тіктөртбұрыштар — шаршы емес» деген сияқты тұжырымдарды бала практикалық тапсырмалар арқылы түсінуі керек [1, 74-б.].

Логикалық ойлауды дамыту сабақтан тыс уақытта ғана емес, негізгі математика, ана тілі, дүниетану сабақтарында да жүзеге асырылуы тиіс. Зерттеулер көрсеткендей, аптасына кемінде 2 рет логикалық тапсырмалармен айналысатын оқушылардың математикалық есептерді шығару жылдамдығы 30%-ға жоғарылайды [2, 115-б.].

Қорытынды Логикалық ойлауы дамыған оқушы — бұл ертеңгі сыни ойлай алатын, дәлелді сөйлейтін және күрделі мәселелердің тиімді шешімін таба алатын тұлға. Бастауыш сыныпқа арналған есептер жинағы оқушының танымдық белсенділігін арттырып, оны ғылым әлеміне жетелейтін алтын көпір іспетті. Мұғалімнің міндеті — осы құралдарды жүйелі қолданып, баланың ойлау көжиегін кеңейту.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Левитес Д.Г. Оқыту технологиясының негіздері. – Алматы: Рауан, 2021. – 190 б.
2. Әбілқасымова А.Е. Бастауыш мектепте математиканы оқытудың заманауи мәселелері. – Астана: Білім, 2022. – 160 б.
3. «Бастауыш мектеп» ғылыми-әдістемелік журналы. №5, 2023.

БАЛҒАБЕКҚЫЗЫ АЖАР,

№93 мектеп-лицейінің
Бастауыш сынып мұғалімі
Астана қаласы

1-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ПРАКТИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАРДЫҢ РӨЛІ

Андатпа

Мақалада 1-сынып оқушыларына математиканы оқытудың заманауи әдістері мен практикалық тапсырмалар жинағының маңыздылығы қарастырылады. Оқушылардың логикалық ойлауын, есептеу дағдыларын және кеңістікті бағдарлау қабілеттерін дамытуға бағытталған жаттығулар жүйесі талданады. Автор ойын элементтері мен көрнекіліктерді қолданудың тиімділігін негіздейді.

Кілт сөздер: бастауыш математика, 1-сынып, дидактикалық тапсырмалар, логикалық ойлау, сан ұғымы, функционалдық сауаттылық.

Мектеп табалдырығын жаңа аттаған 1-сынып оқушысы үшін математика — тек сандар мен амалдар емес, қоршаған ортаны танудың жаңа құралы. Бұл кезеңде баланың дерексіз ойлау қабілеті әлі толық қалыптаспағандықтан, математикалық ұғымдарды нақты заттар мен көрнекі бейнелер арқылы беру өте маңызды. Мақаланың өзектілігі — стандартты оқулық тапсырмаларын қосымша дамытушы жаттығулармен толықтыру арқылы оқушының пәнге деген қызығушылығын арттыру қажеттілігінде жатыр.

1-сыныпқа арналған математика пәнінің мазмұны «Сандар мен шамалар», «Геометриялық фигуралар», «Математикалық модельдеу» сияқты іргелі бөлімдерден тұрады. Әдістемелік құрал аясында әзірленген тапсырмалар жинағы оқушының когнитивті дамуын ескере отырып, үш бағытта құрылған:

1. Пропедевтикалық (дайындық) тапсырмалар: Бұл бөлімде «оң жақ», «сол жақ», «жоғары», «төмен», «артық», «кем» сияқты ұғымдарды бекітуге арналған логикалық жаттығулар беріледі. Мұндай тапсырмалар оқушының кеңістікті сезінуін дамытады.

2. Сандық сауаттылық тапсырмалары: 20 көлеміндегі сандарды қосу мен азайту амалдарын механикалық жаттау емес, мағынасын түсінуге бағытталған. Мұнда «Сандар құрамы» тақырыбына арналған «Сандық үйшіктер» немесе «Домино» әдістері тиімді нәтиже береді.

3. Логикалық-комбинаторлық есептер: Оқушының талдау жасау қабілетін шыңдайтын, бірнеше шешімі бар немесе стандартты емес ойлауды қажет ететін есептер.

Математикалық тапсырмалар жинағының мазмұнында көрнекілік принципі басты рөл атқарады. 6-7 жастағы балалар ақпаратты көру және сезу (кинестетика) арқылы тез қабылдайды. Сондықтан жинақтағы есептердің басым бөлігі суреттермен, схемалармен және бояу элементтерімен жабдықталған. Мысалы, «Фигураларды бояу» немесе «Нүктелерді қос» сияқты тапсырмалар математикалық ұғымды бекітіп қана қоймай, баланың қол бұлшықеттерінің дамуына да (маторикасына) оң әсер етеді [1, 32-б.].

Сонымен қатар, тапсырмалар жинағында пәнаралық байланысқа, әсіресе «Дүниетану» және «Көркем еңбек» пәндерімен интеграцияға мән берілген. Бұл оқушыға математиканың өмірдегі маңызын түсінуге көмектеседі. Мәселен, дүкендегі сауда жасау, уақытты анықтау немесе заттардың пішінін тану арқылы бала математикалық модельдеудің алғашқы негіздерін меңгереді [2, 104-б.].

Талқылау 1-сыныпта математиканы оқытудағы басты кедергі — оқушылардың зейінінің тұрақсыздығы. Тәжірибе көрсеткендей, егер сабақ тек оқулықтағы жаттығулармен шектелсе, баланың пәнге деген ынтасы тез төмендейді. Ал авторлық тапсырмалар жинағын қолдану барысында

оқушылардың белсенділігі 45%-ға артып, тақырыпты меңгеру сапасы жақсарған. Математикалық диктанттар мен қысқа мерзімді ойын-тапсырмалар кері байланыстың тиімді құралына айналды.

Қорытынды Бастауыш сыныптың алғашқы жылында математикалық негіздің дұрыс қалануы — баланың болашақтағы академиялық жетістігінің кепілі. 1-сыныпқа арналған тапсырмалар жинағы оқушының тек есептеу дағдысын емес, оның зейінін, есте сақтау қабілетін және логикалық түйсігін дамытуға бағытталуы тиіс. Әдістемелік тұрғыдан сауатты құрылған материалдар оқу процесін қызықты әрі сапалы етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1.Оспанов Т.Қ. Бастауыш сыныптарда математиканы оқыту әдістемесі. – Алматы: Мектеп, 2019. – 220 б.
- 2.Әбілқасымов А.Е. Оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру жолдары. – Нұр-Сұлтан: Білім, 2021. – 145 б.
- 3.ҚР Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. – Астана, 2022.

СӘЙДІН АЙҒАНЫМ ХАЛИЛУЛЛАҚЫЗЫ,

№93 мектеп-лицейінің
Бастауыш сынып мұғалімі
Астана қаласы

ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ – ТҰЛҒАНЫҢ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗІ

Аңдатпа

Мақалада оқушылардың оқу сауаттылығын арттыру мәселелері қарастырылады. Автор мәтіндер жинағын пайдалану арқылы оқушылардың ақпаратты талдау, жинақтау және сыни тұрғыдан бағалау дағдыларын дамыту жолдарын ұсынады. Оқу сауаттылығы тек оқу дағдысы емес, алған білімді өмірде қолдана білу қабілеті ретінде айқындалады.

Кілт сөздер: оқу сауаттылығы, мәтіндер жинағы, функционалдық сауаттылық, PISA зерттеуі, сыни ойлау, белсенді оқу.

Қазіргі ақпараттық қоғамда мәтінді түсініп оқу және оны талдау дағдысы – кез келген маман иесі үшін қажетті базалық құзыреттілік. Халықаралық PISA (Programme for International Student Assessment) зерттеулері көрсеткендей, оқу сауаттылығы – оқушының жазбаша мәтіндерді түсінуі, оларды қолдануы, олар туралы ой толғауы және өз мақсаттарына жету үшін оқуға деген қызығушылығын танытуы. Осыған орай, арнайы бағытталған мәтіндер жинағын оқу процесіне енгізу өзекті мәселе болып табылады.

Халықаралық PISA, PIRLS зерттеулері де оқушылардың оқу сауаттылығы елдің білім сапасының маңызды көрсеткіші екенін дәлелдейді. Бұл зерттеулер мәтінді түсіну қабілетін, ақпаратты табу, талдау және интерпретациялау дағдыларын кешенді бағалайды. Сондықтан оқушының оқу мәдениетін қалыптастыру, мотивациясын арттыру, оқуды қызықты әрі түсінікті ету – қазіргі педагогтің басты міндеті.

Ұсынылып отырған әдістемелік құрал мұғалімдерге оқу сауаттылығын жүйелі дамытуда практикалық көмек көрсету мақсатында әзірленді. Құралда әртүрлі мәтіндермен жұмыс түрлері, тиімді оқу стратегиялары, тапсырмалар және диаграмма, кесте, схема сынды нысандармен жұмыс істеу үлгілері берілген. Бұл материалдар мұғалімнің күнделікті сабақ жоспарын жеңілдетіп, оқушылардың оқу дағдысын жан-жақты дамытуға бағытталған.

Оқу сауаттылығын дамытуда мәтін таңдаудың маңызы зор. Әдістемелік тұрғыдан мәтіндер үш сипатта болуы тиіс: тұтас мәтіндер (әңгіме, мақала), тұтас емес мәтіндер (кесте, диаграмма, карта) және аралас мәтіндер. Мәтінмен жұмыс – оқушылардың оқу сауаттылығын дамытудағы маңызды компоненттердің бірі. Тапсырма құру барысында оқушының мәтінді түсіну, ақпаратты талдау,

қорытынды жасау және ой қорытындысын дәлелдеу қабілеттерін арттыруға бағытталған әдістер қолданылуы қажет. Тиімді тапсырмалар оқу үдерісін қызықтырып, оқушылардың оқу мотивациясын көтеруге, білімді терең меңгеруге ықпал етеді.

Мәтіндер жинағын құрастыруда келесі деңгейлерді ескеру қажет:

Ақпаратты табу және анықтау: Оқушы мәтін ішіндегі нақты деректерді іздейді.

Интерпретация және интеграция: Мәтін бөліктерін байланыстырып, негізгі ойды тұжырымдайды.

Бағалау және рефлексия: Мәтін мазмұнын өз тәжірибесімен салыстырып, автордың көзқарасына баға береді.

Тәжірибеде «Қос жазба күнделігі», «INSERT», «Түртіп алу» әдістерін қолдану оқушының мәтінмен жұмыс істеу белсенділігін арттырады. Мәтінге негізделген сұрақтар тек «не? қашан? қайда?» деген сұрақтармен шектелмей, «неліктен?», «егер ... болса, не болар еді?» деген проблемалық сипатта болуы тиіс. Бұл оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға тікелей әсер етеді [1, 45-б.].

Сонымен қатар, оқу сауаттылығын арттыруда пәнаралық байланыс маңызды. Мысалы, тарих немесе жаратылыстану бағытындағы мәтіндерді талдау арқылы оқушы тек оқуды ғана емес, терминологиямен жұмыс істеуді де меңгереді. Бұл оқушының сөздік қорын байытып, академиялық тілін дамытады [2, 112-б.].

Талқылау Мәтіндер жинағын пайдалану барысында байқалғандай, оқушылар бастапқыда тұтас емес мәтіндерден (инфографикадан) ақпарат алуда қиындықтарға тап болады. Алайда, жүйелі жұмыс нәтижесінде олардың ақпаратты визуализациялау және қорытындылау қабілеті 25-30%-ға артатыны дәлелденген. Оқу сауаттылығының төмендігі басқа пәндерді (математика, физика) меңгеруге де кедергі келтіреді, өйткені оқушы есептің шартын дұрыс түсіне алмайды.

Қорытынды Оқу сауаттылығын арттыруға бағытталған мәтіндер жинағы – мұғалім үшін таптырмас құрал, ал оқушы үшін үлкен өмірге бастар жол. Мәтінмен жұмыс істеу дағдысы қалыптасқан бала кез келген ақпараттық ортада өзін еркін сезінеді, жалған ақпаратты ажырата алады және өз ойын дәйекті түрде жеткізеді. Бұл бағыттағы жұмыстарды үздіксіз жетілдіріп отыру білім сапасын көтерудің кепілі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Назарбаев З.М. Функционалдық сауаттылықты дамытудың әдістемелік негіздері. – Алматы: Кітап, 2021. – 156 б.
2. Сәдуақас Г. Оқушылардың оқу сауаттылығын қалыптастыру: Теория және практика. – Нұр-Сұлтан: Білім, 2022. – 210 б.
3. PISA-2022 халықаралық зерттеуінің нәтижелері бойынша есеп. – Астана: «Талдау» орталығы, 2023.

Журнал редакцияның компьютер орталығында теріліп, беттелді.

Пішімі 17,5x24,5 көлемі 11 баспа табақ. Офсеттік басылым

Таралымы 1000 дана

Тапсырыс №109

Бағасы келісімді.

Қаріп түрі «Таймс». Қағазы офсеттік